

Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012

Selvitys

Sisäinen turvallisuus

SISÄASIAINMINISTERIÖN JULKAISUJA 35/2012

Tekijät (toimielimestä, toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Kehittämispäällikkö Minna Piispa, tutkija Jukka Taskinen, kehittämispäällikkö Helena Ewalds, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos		Julkaisun laji Työryhmämuistio	
		Toimeksiantaja Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä	
		Toimielimen asettamispäivä SM032:00/2012	
Julkaisun nimi Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012			
Julkaisun osat Johdanto, muistio, liitteet			
Tiivistelmä Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä päätti 17.1.2012 käynnistää selvityksen perhesurmien ja vanhempien tekemien omien lasten surmien taustoista. Ministeriryhmän toimeksiannon mukaisesti selvityksessä tuli koota tietoa siitä, olisiko viranomaisilla tai mahdollisesti muilla toimijoilla ollut mahdollisuutta ennaltaehkäistä tilanteen kärjistymistä henkikirokseksi. Selvityksessä on käyty läpi tietoja surmien taustalla olevista tekijöistä kuten siitä, millaisia kontakteja perheillä mahdollisesti on ollut eri viranomaisiin ja palvelujärjestelmiin (mukaan lukien omaiset) ja olisiko näiden kontaktien yhteydessä ollut mahdollista tunnistaa perheen tilanne. Selvityksen yhtenä tavoitteena on kartoittaa viranomaisten yhteistyön toimivuutta näiden tapausten yhteydessä. Selvityksessä ei tarkastella yksittäisiä tapauksia ja yksittäisiä viranomaistoimia tapausten hoitamisessa. Selvityksen tarkoituksena on etsiä yleisemmällä tasolla surmia yhdistäviä tekijöitä jotta viranomaistoimintaa voidaan kehittää oikeanlaisen ja oikea-aikaisen avun varmistamiseksi. Selvityksessä ovat mukana kaikki poliisin kirjaamat alle 15-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneet surmat vuosilta 1.1.2003–31.1.2012, joissa tekijänä on ollut lapsen vanhempi (biologinen/ei biologinen). Surmia oli kaikkiaan 35 ja surmissa kuoli yhteensä 55 ihmistä, joista seitsemän oli puolisoita ja 48 surmaajan lapsia. Surmat jakaantuivat kolmeen pääluokkaan seuraavasti: perhesurmat (n=7), vastasyntyneen oman lapsen surmat (n=12) ja muut oman lapsen surmat (n=16). Selvityksen perusteella surmia yhdistäviä taustatekijöitä olivat parisuhteen ongelmat, erotilanteeseen liittyvä kriisi ja vanhemman mielenterveys- tai päihdeongelmat. Selvityksen pohjalta esitetään johtopäätöksiä, miten erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita tulisi kehittää, jotta perhesurmia ja oman lapsen surmia voitaisiin jatkossa ehkäistä. Selvityksen toteuttamisesta vastasi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lasten, nuorten ja perheiden palvelut -yksikön lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämisen vastuualue yhteistyössä lähisuhde- ja perheväkivallan poikkihallinnollisen virkamiestyöryhmän, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Poliisiammattikorkeakoulun kanssa. Selvityksen ohjausryhmänä toimi sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjausryhmä.			
Avainsanat (asiasanat) Turvallisuus, perheet, lapset, ennaltaehkäisy			
Muut tiedot Sähköisen julkaisun ISBN 978-952-491-779-7 (PDF), osoite www.intermin.fi/julkaisut			
Sarjan nimi ja numero Sisäasiainministeriön julkaisut 35/2012		ISSN 1236-2840	ISBN 978-952-491-778-0
Kokonaissivumäärä 38	Kieli suomi	Hinta 20,00	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Sisäasiainministeriö		Kustantaja/julkaisija Sisäasiainministeriö	

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Utvecklingschef Minna Piispa, forskare Jukka Taskinen, utvecklingschef Helena Ewalds, Institutet för hälsa och välfärd		Typ av publikation Promemoria av arbetsgruppen	
		Uppdragsgivare Ministergruppen för programmet för den inre	
		Datum för tillsättandet av organet SM032:00/2012	
Publikation (även den finska titeln) Utredning om bakgrunderna till familje- och barnadråp 2003–2012 (Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012)			
Publikationens delar Inledning, promemoria, bilagor			
Referat <p>Ministergruppen för den inre säkerheten beslutade den 17 januari 2012 att inleda en utredning om bakgrunderna till familjedråp och dråp som föräldrar begått på sina egna barn. På uppdrag av ministergruppen hade utredningen till uppgift att klargöra om myndigheter eller eventuellt andra aktörer skulle ha haft möjlighet att förebygga situationernas utmynnande i brott mot liv. Utredningen har behandlat uppgifter om faktorerna som låg i bakgrunden till fallen, såsom hordana kontakter familjerna kan ha haft med olika myndigheter och servicesystem (inklusive de anhöriga) och om det hade varit möjligt att i samband med dessa kontakter identifiera familjernas situation. Ett av målen med utredningen är att kartlägga hur samarbetet mellan myndigheterna fungerade i dessa fall. Utredningen granskar inte enskilda fall och enskilda myndighetsåtgärder vid skötseln av fallen. Avsikten med utredningen är att på ett mera allmänt plan ta fram gemensamma faktorer mellan gärningarna i syfte att utveckla myndighetsverksamheten så att tillgången till rättidig och rätt typ av hjälp säkerställs.</p> <p>Utredningen omfattar alla polisregistrerade fall av dödligt våld som riktats mot under 15-åriga barn mellan den 1 januari 2003 och den 31 januari 2012, där gärningsmannen varit barnets förälder (biologisk/inte biologisk). Det totala antalet fall var 35 och sammanlagt 55 personer omkom, varav sju var gärningsmannens make eller maka och 48 dennes barn.</p> <p>Dråpen indelades i tre huvudgrupper enligt följande:</p> <ul style="list-style-type: none"> • familjedråp (n=7), • dråp på eget spädbarn (n=12) och • andra dråp på eget barn (n=16). <p>På basis av utredningen utgjorde problem i parförhållandet, kris i anslutning till skilsmässosituation samt föräldrarnas problem med den mentala hälsan och missbruk gemensamma bakgrundsfaktorer. Utifrån utredningen framläggs slutsatser för hur i synnerhet social- och hälsovårdstjänsterna ska utvecklas för att familjedråp och dråp på egna barn i fortsättningen kan förebyggas.</p> <p>Utredningen genomfördes vid Institutet för hälsa och välfärd av ansvarsområdet för förebyggande av våld i nära relationer och inom familjen vid Enheten för tjänster för barn, ungdomar och familjer i samarbete med den tvåadministrativa tjänstemannagruppen för att förebygga våld i närrelationer och inom familjen, Rättspolitiska forskningsinstitutet och Polisyrkeshögskolan. Styrgruppen för programmet för den inre säkerheten var styrgrupp för utredningen.</p>			
Nyckelord Säkerhet, familjer, barn, förebyggande			
Övriga uppgifter Elektronisk version, ISBN 978-952-491-779-7 (PDF), www.intermin.fi/publikationer			
Seriens namn och nummer Inrikesministeriets publikation 35/2012		ISSN 1236-2840	ISBN 978-952-491-778-0-[x]
Sidoantal 38	Språk finska	Pris 20,00	Sekretessgrad offentlig
Distribution Inrikesministeriet		Förläggare/utgivare Inrikesministeriet	

Sisällys

1 Johdanto.....	2
2 Aikaisempi suomalainen tutkimus.....	3
3 Selvityksen kuvaus.....	5
4 Surmia yhdistäviä tekijöitä.....	11
5 Johtopäätökset.....	17
5.1. Lapsen ottaminen huomioon viranomaistoiminnassa.....	17
5.2. Erotilanne ja lasten huolto- ja tapaamisoikeus.....	23
5.3. Viranomaisyhteistyö.....	26
5.4. Aseiden lupakäytäntö ja hallussapito.....	28
5.5. Lähipiirin, omaisten ja median rooli surmien ehkäisyssä.....	29
5.6. Systemaattinen perhesurmien ja oman lapsen surmien tutkiminen tapausten ennaltaehkäisemiseksi.....	30
6 Yhteenveto.....	31
Lähteet.....	33
Liite 1: Pöytäkirja (id7741694) Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän kokous 17.1.2012.....	36

1 Johdanto

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä päätti 17.1.2012 käynnistää selvityksen perhesurmien ja vanhempien tekemien omien lasten surmien taustoista. Ministeriryhmän toimeksiannon mukaisesti selvityksessä tulee koota tietoa siitä, olisiko viranomaisilla tai mahdollisesti muilla toimijoilla ollut mahdollisuutta ennalta ehkäistä tilanteen kärjistymistä henkirikokseksi. Tämä edellyttää tietoja surmien taustalla olevista tekijöistä kuten siitä, millaisia kontakteja perheillä mahdollisesti on ollut eri viranomaisiin ja palvelujärjestelmiin (mukaan lukien omaiset) ja olisiko näiden kontaktien yhteydessä ollut mahdollista tunnistaa perheen tilanne. Selvityksen yhtenä tavoitteena on selvittää viranomaisten yhteistyön toimivuus. Selvityksessä ei tarkastella yksittäisiä tapauksia ja viranomaisten tekemiä virheitä näiden hoitamisessa, vaan pyritään yleisemmällä tasolla etsimään surmia yhdistäviä tekijöitä, ja tätä kautta kehittämään viranomaistoimintaa oikeanlaisen ja oikea-aikaisen avun varmistamiseksi. Selvitys sisältää vuodesta 2003 lähtien tapahtuneet perhesurmat ja vanhempien tekemät omien lastensurmat, joissa on kuollut alle 15-vuotiaita lapsia.

Selvityksen perusteella päätetään mahdollisista toimenpiteistä viranomaisten ja palvelujen kehittämiseksi, jotta voidaan tunnistaa perheiden vaikeuksia nykyistä aiemmin, arvioida uhrin ja tekijän palveluihin ohjaamisjärjestelmää ja palvelujen sisältöä vakavan väkivallan ennalta ehkäisemiseksi sekä koota yhteen tarpeet viranomaisyhteistyön kehittämiseksi. Selvityksen perusteella päätetään mahdollisista jatkotoimenpiteistä mukaan lukien laajempi tutkimustiedon hankkiminen.

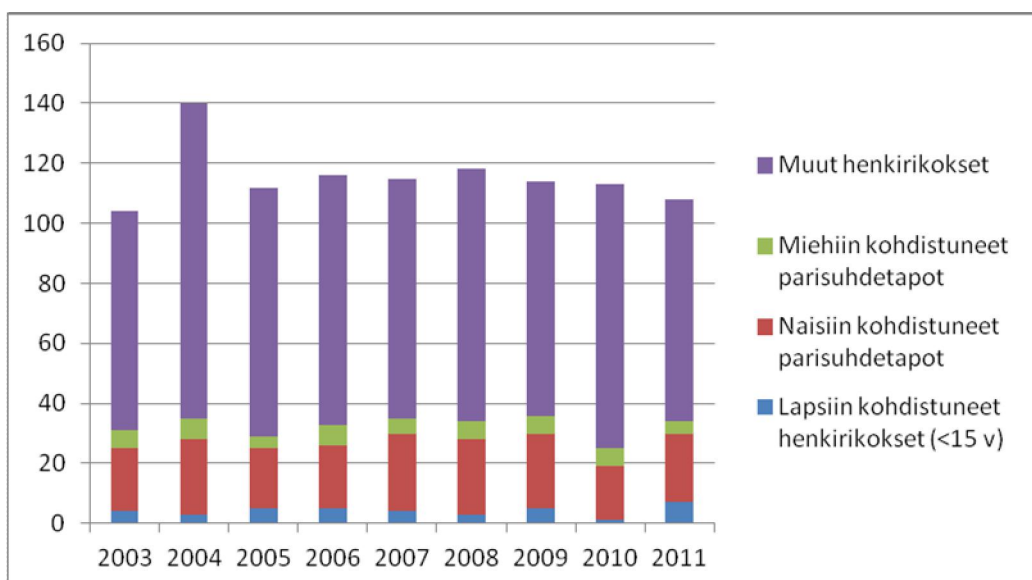
Selvityksen toteuttamisesta vastasi Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Lasten, nuorten ja perheiden palvelut -yksikön lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämisen vastuualue yhteistyössä lähisuhde- ja perheväkivallan poikkihallinnollisen virkamiestyöryhmän, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Poliisiammattikorkeakoulun kanssa. Selvityksen ohjausryhmänä toimi sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjausryhmä.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella selvitystä on vetänyt kehittämisspäällikkö Minna Piispa ja siihen ovat osallistuneet tutkija Jukka Taskinen ja kehittämisspäällikkö Helena Ewalds. Päävastuu aineiston keräämisestä ja analysoinnista on ollut tutkija Jukka Taskisella. Selvitystyötä rahoittivat oikeusministeriö, sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö sekä sisäasiainministeriö.

2 Aikaisempi suomalainen tutkimus

Henkirikoskuolleisuus on Suomessa kansainvälisesti korkea. Henkirikollisuuden taso on Suomessa Euroopan unionin kuudenneksi korkein ja keskimääräistä korkeampi myös kaikki Euroopan maat huomioiden. Henkirikosten yleisin tapaus on tuttavän tai ystävän surmaama mies (46 % uhreista vuosina 2003–2010) (Lehti 2012). Kuvioista 1 näkyy, että vuositasolla sellaiset tapaukset, joissa on surmattu alle 15-vuotiaita lapsia, ovat suhteellisen harvinaisia verrattuna muihin henkirikostyyppeihin. Tapauksia on ollut keskimäärin neljä vuosina 2003–2011, poikkeuksena vuosi 2011, jolloin surmia oli selvästi enemmän (n=7).

Kuvio 1: Rikostapauskohtainen tilasto henkirikoksista vuosina 2003–2011.

Lasten henkirikoskuolleisuus on laskenut dramaattisesti Suomessa viimeisten 50 vuoden aikana. Kun 1960-luvulla lasten kuolleisuus henkirikoksiin oli keskimäärin 14 kuollutta miljoonaa lasta kohden, vuosina 2000–2009 Suomessa on kuollut kuusi lasta miljoonaa lasta kohden. Erityisen dramaattista on ollut lasku vastasyntyneiden surmissa 2000-luvulle tultaessa. Samansuuntainen lasten henkirikoskuolleisuuden lasku on nähtävissä myös muissa läntisen Euroopan maissa. (Lehti ym. 2012.)

Tutkijoiden mukaan (Lehti ym. 2012.) useat tekijät ovat vaikuttaneet lasten henkirikoskuolleisuuden laskuun. Monet niistä ovat aktiivisen sosiaalipolitiikan aikaansaannosta, kuten julkisen päivähoitojärjestelmän kehitys, synnytyksen siirtyminen sairaaloihin, yhtenäisen ja koko maan kattavan lasten terveydenhuoltojärjestelmän luominen ja abortin laillistaminen. Naisten työmarkkinoille pääsyä sekä taloudellista riippumattomuutta tukenut tasa-arvopolitiikka, syntyvyyden

sääntelyn yleistyminen ja yleinen asennemuutos aviottomiin lapsiin ovat osaltaan vähentäneet vastasyntyneiden surmia.

Aikaisempien suomalaisten (Kauppi 2012; Vanamo ym. 2001; Kauppi ym. 2010) ja kansainvälisten (esim. Flynn ym. 2009) tutkimusten perusteella perhesurmien ja vanhempien tekemien lastensurmien taustalla olevat syyt jakautuvat pääsääntöisesti mielenterveydenongelmiin, lapsen pahoinpitelyyn ja kaltoinkohteluun, parisuhdeväkivaltaan ja parisuhteen ongelmiin sekä elämänhallinnan ongelmiin (esim. päihteet, sosiaalisen tuen puute, taloudelliset vaikeudet).

Suomalaisessa tutkimuksessa (Kauppi 2012; Vanamo ym. 2001; Kauppi ym. 2010) on käyty läpi kaikki perheenjäsenen tekemät lapsen väkivaltaiset kuolemat (n=201) vuosilta 1970–1994. Tutkimuksessa olivat mukana alle 15 vuotiaisiin lapsiin kohdistuneet surmat. Surmat jakautuivat kolmeen pääluokkaan seuraavasti:

- vastasyntyneen surmat (neonaticides, n=56),
- surma-itsemurhat (filicide-suicide, n=75) ja
- muut lapsen surmat (filicides, n=69).

Surmista 59 prosenttia oli äitien tekemiä ja 49 prosenttia isien/isäpuolten tekemiä. Äitien ja isien tekemät lasten surmat poikkesivat tutkimuksen mukaan toisistaan. Vaikka äidin tekemät lapsen surmat olivat yleisempiä, he surmasivat yleensä vastasyntyneitä tai pieniä lapsia, kun taas isät tekivät kaikki surma-itsemurhat, missä tekijä surmasi useampia tai kaikki lapset tai koko perheen (Kauppi ym. 2010, 234). Tutkimusten mukaan äitien surmaamat lapset ovat yleensä nuorempia ja lapsen surmat vähenevät lapsen iän myötä. (Flynn ym. 2009; Kauppi ym. 2010). Suomessa vuosina 1970–1994 äitien surmaamien lasten keski-ikä oli 1,6 vuotta ja isien surmaamien lasten keski-ikä 5,6 vuotta (Kauppi ym. 2010).

Vastasyntyneen surmalla tarkoitettiin Kaupin ym. (2010) tutkimuksessa lapsen surmaamista alle 24 tunnin sisällä synnytyksestä. Raskaus oli yleensä pidetty salassa, lapsi synnytetty salaa ja surmattu heti tai jätetty hoitamatta. Surman tehneillä äideillä oli oma lapsuusiän trauma tai aikuisiän menetyksiä, taikka synnytyksen jälkeistä masennusta, josta merkinä oli ahdistuneisuutta, ahdistusta omasta kyvystä olla äiti tai huolehtia vauvan hyvinvoinnista yms. Osalla äideistä oli ollut tiivistetyt neuvolakontaktit tai psykologin käynnit.

Muihin kuin vastasyntyneisiin kohdistuneet surmat jakautuivat isien (n=18) ja äitien (n=38) tekemiin. Lähes kaikkien äitien tekemien surmien taustalla oli korkea stressi, sosiaalisen tuen ja resurssien puute sekä mielenterveysongelmia (74 %). Äitien tekemien surmien taustana oli usein altruistisia motiiveja, syvä depressio tai psyykinen sairaus. Altruistisesta motiivista lapsensa surmanneet olivat iältään vanhempia, korkeasti koulutettuja ja työssä käyviä. Osalla surman tehneistä äideistä taustalla oli myös parisuhteen ongelmista aiheutuvaa stressiä tai puolison pahoinpitelyä. Heillä oli

myös ollut kontakteja terveydenhuoltoon tai olemassa oleva hoitosuhde. Toisen ryhmän äitien tekemistä lapsen surmista muodostivat ne tapaukset, joissa äidit olivat aikaisemmin pahoinpidelleet ja laiminlyöneet lapsiaan. Näiden äitien taustoissa oli yksinhuoltajuutta tai epävakaita parisuhteita ja vähän sosiaalista tukea. Heillä oli usein diagnosoituja persoonallisuushäiriöitä ja heitä oli laiminlyöty lapsina. (Kauppi ym. 2010, 234-235.)

Lapsen surmanneista isistä monet olivat persoonallisuushäiriöisiä (10 %). Isät poikkesivat äideistä siinä, että he olivat useammin väkivaltaisista ja päihdeongelmaisista. Heidän rikoksensa liittyivät useammin mustasukkaisuuteen puolisoa kohtaan. Motiivina oli usein yritys surmata ensisijaisesti vaimo, josta he olivat mustasukkaisia. (Kauppi ym. 2010, 235.)

Yhteenvedon voidaan esittää, että perhesurmien taustalla olevia tekijöitä olivat vanhemman psyykkiset ongelmat (skitsofrenia, akuutti psykoosi, depressio), perheväkivalta sekä surma-itsemurhan yritys. Jälkimmäisestä voidaan tilanteesta riippuen löytää yhtymäkohtia sekä vanhemman psyykkisiin ongelmiin että parisuhdeväkivaltaan. Surma-itsemurhan taustalla oli vaativa elämäntilanne tai parisuhdevaikeudet, usein myös lapsuuden traumaattiset tekijät, kuten isän alkoholismi ja väkivaltaisuus. Tapaukset, joissa oli aikaisempaa lapseen kohdistuvaa väkivaltaa, olivat tyypillisesti sellaisia, missä vanhemmat olivat nuoria, uhrin usein pieniä lapsia, osa heistä ei-toivottuja ja tekijöiden elämäntilanne oli kaoottinen. Tekijöiden taustoissa esiintyi päihkeitä, epävakaita parisuhteita ja vanhemman yksinäisyyttä. Yhtenä motiivina vanhempien tekemisissä lasten surmissa oli toisinaan myös kosto puolisolle. (Kauppi ym. 2010; ks. myös Flynn ym. 2009.)

3 Selvityksen kuvaus

Lapsiin kohdistuvia henkirikoksia on luokiteltu kansainvälisesti monella eri tavoin. Tässä selvityksessä lapsiin kohdistuvat henkirikokset on jaoteltu kolmeen pääluokkaan: perhesurmat (familicide), vastasyntyneen surmat (neonaticide) ja muut oman lapsen surmat (filicide, filicide-suicide, infanticide). Luokittelu noudattelee kansainvälistä käsitettä. Kansainvälisissä tutkimuksissa käytettyjä alaluokkia on tässä selvityksessä yhdistelty, koska aineisto ei mahdollistanut tarkempaa jaottelua. Jaottelun kriteereinä on käytetty uhrin ikää ja sitä onko surmassa kuollut lasten lisäksi puoliso.

Käsitteen määrittely

Kansainvälisissä tutkimuksissa (Flynn ym. 2009) lapsiin kohdistuvia henkirikoksia on luokiteltu muun muassa teon motiivin mukaan tai käyttäen määreitä uhri ja tekijä. Jälkimmäisestä, uhriin ja tekijään perustuvasta luokittelusta, on tullut kansainvälisesti vakiintuneempi tapa luokitella lapsiin kohdistuneita henkirikoksia. Yksittäisen motiivin

mukaan lapsiin kohdistuneiden henkirikosten luokittelu on vaikeaa, sillä tapaukset ovat yleensä monisyisiä, eikä teon motiivi ole aina selvillä.

Perhesurma-käsitteelle ei ole muodostunut yksiselitteistä määritelmää, vaan se on vaihdellut kansainvälisissä tutkimuksissa muun muassa lapsen iän, surman tekijän sukupuolen ja lapsen sekä tekijän välisen suhteen mukaan, mutta myös sen mukaan, onko surma kohdistunut tekijän puolisoon.

Tässä selvityksessä perhesurmalla tarkoitetaan tapausta, jossa vanhempi on surmannut yhden tai useamman lapsensa sekä avo- tai aviopuolison. Vastasyntyneiden surmissa vanhempi on surmannut vastasyntyneen lapsensa 24 tunnin aikana lapsen syntymästä. Muissa oman lapsen surmissa vanhempi on surmannut yhden tai useamman lapsensa ja osassa tapauksista myös itsensä.

Aineiston rajaus

Selvityksessä ovat mukana kaikki poliisin kirjaamat alle 15-vuotiaisiin lapsiin kohdistuneet surmat vuosilta 1.1.2003–31.1.2012, joissa tekijänä on ollut lapsen vanhempi (biologinen/ei biologinen). Surmia oli kaikkiaan 35 ja surmissa kuoli yhteensä 55 ihmistä, joista seitsemän oli puolisoita ja 48 surmaajan lapsia.

Surmat jakaantuivat kolmeen pääluokkaan seuraavasti:

- perhesurmat (familicide, n=7),
- vastasyntyneen oman lapsen surmat (neonaticide, n=12) ja
- muut oman lapsen surmat (n=16; infanticide, n=4; filicide, n=4; filicide-suicide, n=8).

Taulukosta 1 ilmenevät kunakin vuonna tapahtuneet surmat ja niiden jakautuminen kolmeen selvityksessä käytettyyn luokkaan. Taulukossa 2 näkyy surmassa kuolleiden henkilöiden lukumäärät.

Taulukko 1: Tapausmäärät luokittain 1.1.2003–31.1.2012.

Vuosi	Perhesurmat	Muut oman lapsen surmat	Vastasyntyneen surmat	Yhteensä
2003	0	3	1	4
2004	1	2	0	3
2005	1	3	1	5
2006	0	1	3	4
2007	0	2	1	3
2008	1	1	0	2
2009	0	1	4	5
2010	0	0	1	1
2011	3	3	1	7
2012	1	0	0	1
Yhteensä	7	16	12	35

Taulukko 2: Uhrimäärät luokittain 1.1.2003–31.1.2012.

Vuosi	Perhesurmat	Muut oman lapsen surmat	Vastasyntyneen surmat	Yhteensä
2003	0	3	1	4
2004	3	4	0	7
2005	3	5	1	9
2006	0	1	3	4
2007	0	4	1	5
2008	3	1	0	4
2009	0	1	4	5
2010	0	0	1	1
2011	7	5	1	13
2012	3	0	0	3
Yhteensä	19	24	12	55

Käytetyt aineistot

Selvitys pohjautuu pääasiallisesti viranomaisten asiakirjoihin, joita ovat esitutkintapöytäkirjat, mielentilatutkimukset ja sosiaalihuollon selvitykset. Näitä on täydennetty muutamalla haastattelulla. Selvityksessä on hyödynnetty poliisin rikostietojärjestelmää ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkirikostietokantaa (taulukko 3).

Selvitys käynnistyi siten, että henkirikostietokannasta identifioitiin 1.1. 2003–31.1.2012 tapahtuneet perhesurmat ja vanhempien tekemät oman lapsen surmat, joissa oli kuollut alle 15-vuotias lapsi. Tämä tehtiin Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa. Henkirikollisuuden seurantajärjestelmä on Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja sisäasiainministeriön poliisiosaston vuodesta 2002

lähtien ylläpitämä tietokanta, jonka avulla seurataan ja tutkitaan kuolemaan johtaneen väkivallan määrää ja piirteitä. Järjestelmään kirjataan perustiedot poliisin tietoon tulevien henkirikosten (murha, tappo, surma, lapsensurma) ja tahallisen pahoinpitelyrikoksen yhteydessä tehtyjen kuolemantuottamusrikosten osapuolista sekä teonpiirteistä. Tietokannassa on tietoja myös osapuolten päihtymyksestä tekohetkellä sekä aikaisemmasta päihteiden käytöstä. Tiedot kerätään rikosten esitutkinnasta vastaavilta henkilöiltä määrämuotoisella sähköisellä lomakkeella esitutkinnan päätyttyä tai kun rikoksen ilmitulosta on kulunut yksi vuosi. (Lehti 2011.)

Selvityksessä pääasiallisena aineistona olivat poliisin esitutkintapöytäkirjat (n=35), joista etsittiin tietoa perheen viranomais- ja yksityisten palvelutarjoajien kontakteista. Esitutkintapöytäkirjoista tietoa kerättiin asianosaisten kuulustelupöytäkirjoista ja muista viranomaisten esitutkinta-aineistoon liitetystä asiakirjoista, kuten potilaskertomustiedoista, lääkärilausunnoista ja kuolemansyynselvityksistä. Sukulaisten, tuttavien ja viranomaisten kuulustelupöytäkirjoista saatiin taustoittavaa tietoa perhetilanteesta, avun hakemisesta ja mahdollisesta viranomaisten aikaisemmasta puuttumisesta. Lääkärilausunnoista ja potilaskertomustiedoista etsittiin tietoa perheen tapahtumaa edeltävistä terveydenhuollon kontakteista, kun taas ruumiinavauspöytäkirjoista mahdollisia merkkejä aiemmasta väkivallasta. Ruumiinavauspöytäkirjoissa mahdolliset aiemmat väkivallan merkit tulevat esille vertailtaessa tekotapaa uhrissa syntyneisiin vammoihin. Tekotapaan liittymättömien vammojen syntyä ei voida pitää kuitenkaan oletusarvoisesti väkivallan seurauksena, sillä ne ovat voineet syntyä myös tapaturmaisesti. Tämän vuoksi kuolemansyynselvitykset eivät tuoneet lisäarvoa selvitykseen mahdollisen aiemman väkivallan osalta.

Poliisin esitutkinnassa tuottamat esitutkintapöytäkirjat oli mahdollista kerätä selvityksen aineistoksi niistä tapauksista, jotka olivat käyneet tuomioistuinkäsittelyssä. Tämän vuoksi osa keväällä 2012 tapahtuneista lapseen kohdistuneista henkirikoksista on rajattu selvityksen ulkopuolelle. Esitutkintapöytäkirjoissa olevasta aineistosta löytyi hyvin tietoa perhetilanteesta, avun hakemisesta ja mahdollisesta viranomaisten aikaisemmasta puuttumisesta. Ainoastaan yhdessä esitutkintapöytäkirjassa ei ollut asianosaisten kuulustelupöytäkirjoja ja asiantuntijoilta tulleita lausuntoja, minkä vuoksi tapaus jäi tiedollisesti niukaksi.

Tuomioistuimien määräsi noin kolmanneksen surmien tekijöistä mielentilatutkimuksiin tekijän syyntakeisuuden selvittämiseksi. Mielentilatutkimuksista etsittiin tapahtumaa edeltäviä sosiaali- ja terveydenhuollon kontakteja, joita esitutkintapöytäkirjoista ei tullut esille. Selvityksen kannalta muu oleellinen tieto oli tullut ilmi jo aiemmin esitutkintapöytäkirjojen tarkastelun yhteydessä.

Taulukko 3: Taulukko selvityksessä käytetystä aineistosta tapausmääräisesti.

Käytetty aineisto	Tapausmäärä (N=35)
Esitutkintapöytäkirja	35/35
Terveydenhuollon asiakirjat (lääkärilausunto, potilakertomus)	22/35
Kuulustelupöytäkirjat	34/35
Kuolemansyynselvitykset	28/35
Sosiaalihuollon selvitykset tai -haastattelut	5/35
Mielentilatutkimukset	10/35
Rikostietojärjestelmä (rikosilmoitukset)	30/35

Joillakin paikkakunnilla sosiaalitoimi oli tehnyt surmatapauksen jälkeen omat selvityksensä. Nämä saatiin käyttöön tätä selvitystä varten. Lisätietojen hankkimiseksi lastensuojelun työskentelystä perhesurmien yhteydessä haastateltiin muutamien perheiden kanssa työskennelleitä lastensuojelun työntekijöitä. Haastatteluilla ja selvityksillä kerättiin tietoa toimenpiteistä, joita asiakastapauksissa oli tehty ja mihin ne olivat johtaneet. Lisäksi niistä kerättiin lastensuojelun näkemyksiä siitä, miten voidaan kehittää uhrin ja tekijän palveluihin ohjaamisjärjestelmää ja palvelujen sisältöä vakavan väkivallan ennalta ehkäisemiseksi sekä parantaa viranomaisyhteistyötä.

Sosiaali- ja terveydenhuollon rekisterien käytöstä luovuttiin selvitystyön suunnitteluvaiheessa monien rajoitusten, kuten raskaan lupamenettelyn vuoksi. Täten selvityksessä käytetyt sosiaali- ja terveydenhuollon asiakirjat rajoittuivat pääasiallisesti esitutkinta-aineistoon liitettyihin lääkärilausuntoihin ja potilaskertomustietoihin sekä poliisin virka-apu pyyntöinä tulleisiin asiantuntijalausuntoihin.

Selvityksessä mahdollista aiempaa väkivaltaa kartoitettiin myös etsimällä uhrien ja tekijöiden välisiä rikosilmoituksia poliisin tietojärjestelmästä. Aiemmat rikosilmoitukset tarkastettiin 30 tapauksen kohdalta ja viidessä tapauksessa aiempien rikosilmoitusten tarkastaminen ei ollut mahdollista salattujen ilmoitustietojen vuoksi.

Poliisiasiantietojärjestelmästä käytiin tapauskohtaisesti läpi tekijän ja uhrien aiemmat rikosilmoitukset, jotka voisivat ilmentää perheen tilannetta ja ennakoida väkivallasta.

Tutkimuksen eettinen arviointi

Perhesurmien taustojen selvittäminen on eettisesti haasteellinen tutkimuskohde. Yksittäisiä tapauksia käsittelevät tiedot ovat arkaluonteisia ja salassa pidettäviä. Selvityksessä on kiinnitettävä huomiota ennen kaikkea aineiston salassa pidettävyyteen, luottamuksellisuuteen ja yksittäisten henkilöiden anonymiteetin suojaamiseen. Yksittäiset paikkakunnat, viranomaiset ja tapauksiin sisältyvät henkilöt on pidettävä tunnistamattomina tulosten julkistamisessa. Koska perhesurmat ovat harvinaisia, tämä on haastavaa.

Salassa pidettävän tiedon keräämiseksi tarvitaan useita tutkimuslupia. Selvityksen toteuttamiseen on haettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuseettisen työryhmän lausunto (Tutkimuseettinen työryhmä, pöytäkirja 13.3.2012). Lupa poliisin tietojärjestelmän käyttöön ja esitutkintapöytäkirjojen tietoihin (myös salassa pidettävien) saatiin Poliisihallituksesta (Päätös 2020/2012/1188). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen oikeuspsykiatriisiin asiakirjoihin saatiin lupa (Dnro THL/505/5.05.01/2012). Sosiaali- ja terveyden huollon viranomaisten selvityksiin saatiin lupa kyseisen paikkakunnan sosiaali- ja terveyslautakunnalta.

Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen erikoistutkija Martti Lehti poimi henkirikostietokannasta selvitystä varten ajalla 1.1.2003–31.1.2012 tapahtuneet perhesurmat ja vanhempien tekemät oman lapsen surmat, joissa oli kuollut alle 15-vuotias lapsi. Rikosilmoitukset katsottiin poliisin tietojärjestelmästä Poliisiammattikorkeakoulussa erikseen tätä tarkoitusta varten haetulla luvalla ja tunnuksilla.

Aineiston rajoitukset

Tämän selvityksen ensisijaisena aineistona on käytetty esitutkintamateriaalia. Esitutkintalain 5 §:n mukaan poliisi pyrkii selvittämään esitutkinnassa rikoksen teko-olosuhteet, sillä aiheutetun vahingon ja siitä saadun hyödyn, ketkä ovat asianosaisia, muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat, asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen, mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi, rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen ja asianomistajan ja epäillyn suostumuksen kirjalliseen menettelyyn.

Selvityksen yhtenä tavoitteena on ollut etsiä kontakteja viranomaisiin ja muihin palvelujärjestelmiin. Näiden tietojen kerääminen ei ole esitutkinnan ensisijaisena tarkoituksena. Voidaan kuitenkin todeta, että esitutkintamateriaalista löytyy yllättävän runsaasti tietoa surmien taustoista ja perheiden kontakteista viranomaisiin ja palvelun tuottajiin. Lisäksi selvityksen aineisto osoitti, että esitutkinnat oli tehty viime vuosina pääsääntöisesti aikaisempia vuosia laajemmin ja perusteellisemmin.

Jotta saataisiin täsmällisempää tietoa viranomaisten ja palveluntuottajien toimista surmien osapuolten kanssa pidemmältä aikajaksolta, tulisi hakea kaikki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakirjat näiden osalta, sekä haastatella viranomaisia ja palveluntuottajia siitä, miten he ovat auttaneet näitä henkilöitä. Lupamenettely vie aikaa, eikä selvityksen tiukka aikataulu mahdollistanut näiden asiakirjojen keräämistä.

THL voi myöntää luvan terveydenhuollon potilasasiakirjoihin ([Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992](#), 13 § 4 mom. ja [JulkL 621/1999](#), 28 §) ja sosiaalihuollon asiakirjoihin ([Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000](#), 18 § 5 mom. ja [JulkL 621/1999](#) 28 §). Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten

haastatteluun tarvitaan lupa jokaisen paikkakunnan sairaanhoitopiiriltä tai paikkakunnan sosiaali- ja terveysvirastosta.

4 Surmia yhdistäviä tekijöitä

Henkirikokset, joissa on kuollut alle 15-vuotiaita lapsia perheenjäsenen surmaamina poikkeavat muista henkirikoksista. Taulukossa 4 vertaillaan oman lapsen surmanneiden (perhesurmat ja muut perheenjäsenen tekemät oman lapsen surmat), taustoja muiden henkirikosten tekijöihin. Suomalaisia henkirikoksia luonnehditaan usein syrjäytyneiden, työelämän ulkopuolella olevien, päihteiden väärinkäyttäjien teoiksi. Oman lapsen surmaajat poikkeavat tyypillisistä henkirikoksen tekijöistä. Oman lapsensa surmaava ei yleensä ole ollut tekohetkellä humalassa eikä päihteiden väärinkäyttäjä, päinvastoin kuin muissa henkirikoksissa, missä tekijä on ollut tekohetkellä humalassa noin 80 prosentissa tapauksista. Päihteiden väärinkäyttäjien osuus on oman lapsen surmanneissa erittäin pieni (6 %), kun muiden henkirikosten tekijöistä kahdella kolmasosalla on taustallaan päihteiden väärinkäyttöä.

Oman lapsen surman tekijöillä ei myöskään useimmiten ole aikaisempia poliisin tietoon tulleita väkivaltarikoksia. Neljäsosalla oli aiempia tuomioita rikoslakirikoksista, kun muiden henkirikosten tekijöillä niitä oli runsaalla 60 prosentilla.

Työttömien osuus on pienempi ja työssä olevien osuus suurempi oman lapsen surmanneilla kuin muiden henkirikosten tekijöillä. Työelämän ulkopuolella olevien suurta osuutta oman lapsensa surmanneissa selittää se, että monet vastasyntyneen surmanneista ovat nuoria, opiskelemassa olevia naisia.

Taulukko 4: Tekijää koskevia tietoja oman lapsen surmissa (n=32) ja muissa henkirikoksissa (n=956) vuosina 2003–2011 (%). (Lähde: Henkirikostietokanta).

	Oman lapsen surmat (n=32)* %	Muut henkirikokset (n=956) %
Päihteet		
väärinkäyttäjä	6	66
ei väärinkäyttäjä	88	28
ei tietoa	6	6
Yhteensä	100	100
Työelämäsuhde		
työtön	16	51
työssä	28	17
muuten työelämän ulkopuolella	53	24
ei tietoa	3	8
Yhteensä	100	100
Tekijän väkivaltaisuus		
tunnetusti väkivaltainen	22	73
ei tietoa aiemmasta väkivallasta	72	17
ei tietoa	6	10
Yhteensä	100	100
Osapuolten humalatila		
kumpikin humalassa	0	70
vain tekijä humalassa	14	8
vain uhri humalassa	0	5
kumpikin selvä	81	15
ei tietoa	5	2
Yhteensä	100	100

*Henkirikostietokannassa ei ollut kahta uusinta vuodenvaihteessa 2011–2012 tapahtunutta ja yhtä salattua tapausta. 2010 ja 2011 tiedot ovat ennakkotietoja, jotka sisältävät myös seurantajärjestelmään kirjaamattomat poliisin rikostietojärjestelmään kirjatut todennäköiset henkirikokset, joissa esitutkinta oli kesken 12.4.2012.

Perhesurmien ja muiden oman lapsen surmien taustalla oli havaittavissa monia yhdistäviä tekijöitä. Vastasyntyneen lapsen surmat sen sijaan erosivat muista kahdesta luokasta monien taustalla olleiden tekijöiden mukaan. Perhesurmat olivat yhtä tapausta lukuun ottamatta isän tekemiä, kun taas vastasyntyneen ja alle 1-vuotiaan oman lapsen surmat olivat kaikki äitien tekemiä. Lopuissa oman lapsen surmissa tekijöinä seitsemässä tapauksessa oli nainen ja viidessä tapauksessa mies.

Perhesurmien ja muiden oman lapsen surmien tekijät jakaantuivat iältään melko tasaisesti eri ikäryhmiin nuorimman ollessa yli 20-vuotias ja vanhimman 50-vuotias. Perhesurmissa tekijöiden keski-ikä oli hiukan korkeampi kuin muissa oman lapsen surmissa. Naispuolisista tekijöistä runsas puolet oli kotiäitejä ja useimmat heistä yksinhuoltajia. Miespuolisista tekijöistä noin puolet oli palkkatyössä ja loput jakaantuivat varhaiseläkkeellä oleviin ja työttömiin. Suurin osa surman tehneistä miehistä oli avio- tai avoliitossa olevia.

Perhesurmat

Perhesurma tapausten taustalla olevista tekijöistä erottautuivat taloudelliset vaikeudet ja parisuhteen ongelmat sekä eroaiheet. Taloudelliset vaikeudet eivät tulleet esille yhtä selkeästi muissa selvityksen luokissa. Perhesurmien tekijöistä monet kärsivät mielenterveyden ongelmista. Hiukan yli puolessa perhesurmatapauksissa tekijä oli käyttänyt mielenterveyspalveluita tekoa edeltäneen vuoden aikana. Kontaktien syinä oli muun muassa masennusta, psykoosia ja henkistä väsymistä.

Perhesurmissa ilmeni muita luokkia enemmän väkivallan käyttämistä ja väkivaltaisella teolla uhkailua itseä tai lähipiiriä kohtaan. Puolet heistä oli uhannut itsemurhalla ennen tekoa. Lähes kaikki tekijät olivat miettineet tekoa pitempään ja heidän käyttäytymisessään oli havaittavissa merkkejä, jotka viittasivat surmaan, esimerkiksi tekijä oli esitellyt ammuksia, etsinyt tietoa perhesurmista internetistä tai jättänyt itsemurhaviestejä näkyville. Tekijät olivat myös käyttäneet väkivaltaa kumppaniaan tai lapsiaan kohtaan (71 %). Kuitenkaan kaikki tapaukset eivät olleet tulleet poliisin tietoon, sillä henkirikostietokannassa vain muutamalta tekijöistä löytyi merkintä aiemmasta väkivallasta.

Yleisesti ottaen perhesurmatapauksissa kontaktit olivat vähäisempiä viranomais- ja muihin auttajatahoihin esitutkinta-aineiston pohjalta (taulukko 5). Poikkeuksena oli pari yksittäistä tapausta, joissa viranomaiset olivat tehneet ajoittain tiivistäkin yhteistyötä perheen kanssa. Perhesurmien tekijät olivat jollain tavoin tunnistanee pahoinvointinsa ja puhuneet siitä lähiomaisille, sekä lisäksi hakeneet apua itse tai lähiomaisten ohjaamana terveydenhuollosta (mukaan lukien mielenterveyden palvelut). Apua on haettu enemmänkin oireiden lievittämiseen, eikä väkivaltaisista ja itsetuhoisista ajatuksista ollut mainittu tai niihin ei ole riittävästi puututtu ainakaan sen mukaan, mitä esitutkinta-aineistosta käy ilmi.

Esitutkinta-aineistojen perusteella kontaktit sosiaaliviranomaisiin olivat vähäisiä. Ne jotka olivat hakeneet apua, olivat hakeneet apua lähinnä henkilökohtaisiin tai parisuhteen ongelmiin. Oikeanlaisen avun saamisen erääksi ongelmaksi muodostui haluttomuus kertoa tai kyvyttömyys tunnistaa todellista henkilökohtaista tai perheen ongelmaa. Tällöin esimerkiksi mahdollinen masennus saatettiin kieltää tai parisuhteen todellista tilaa ei haluttu kertoa. Ne joilla oli tiiviit kontaktit lastensuojeluun tai muuhun

sosiaalisektorin palveluun, saattoivat vuorostaan kieltäytyä sosiaalitoimen tarjoamasta avusta.

Noin puolessa tapauksista oli kontakti poliisiin viimeisen vuoden ajalta. Kontaktit käsittivät tekijän väkivaltarikoksesta tehtyä ilmoitusta tai hänen häiriökäyttäytymistään.

Vastasyntyneen surmat

Vastasyntyneen surmanneet olivat kaikki naisia, useimmat heistä olivat yksin tai vanhempiansa kanssa asuvia opiskelijoita. Puolet tekijöistä oli alle 25-vuotiaita. Hiukan alle puolella surman tehneistä naisista ei ollut aiempaa lasta ja neljäsosalla oli aiempi raskauden keskeytys. Vastasyntyneen oman lapsen surmiin liittyi yleisesti lähipiirin epäily mahdollisesta raskaudesta. Teon taustalla oli havaittavissa välinpitämättömyyttä, ajattelemattomuutta tai tietämättömyyttä raskaudesta, lääkäriin tai vanhempiin liittyvää pelkoa tai häpeää, haluttomuutta saada lasta tai mielenterveyden ongelmia.

Vastasyntyneen surmien tekijät olivat harvoin olleet yhteydessä poliisiin tai sosiaali- ja terveydenhuoltoon lukuun ottamatta normaaleja terveystalveluiden käyttöä (taulukko 5). Ryhmästä poikkesi pari tapausta, missä tekijöillä oli aikaisempia lapsia, joiden asioissa heillä oli kontaktit lastensuojeluun. Vastasyntyneen surmien tekijöiden tavoittaminen ennen surmaa on haasteellista, kun kontakteja viranomaisiin ja muihin auttajatahoihin on vähän. Tällöin surmiin liittyvät piirteet jäävät tunnistamatta eikä surman tekijää ehditä auttaa ajoissa.

Muut oman lapsen surmat

Muut oman lapsen surmat eivät ole yhtä yhdenmukainen ryhmä kuin kaksi edellä mainittua. Yhteneväisyyksiäkin tämän ryhmän sisältä löytyy. Taustoista on havaittavissa kaksi yleistä piirrettä, jotka luonnehtivat teon motiivia. Ensimmäisessä pari oli eroamassa tai toinen puoliso oli uhannut erolla ja tekijä surmasi lapset kostoksi. Erotilanteisiin ja parisuhteen ongelmiin liittyi hyvin vahvasti tekijän mustasukkaisuus kumppaniaan kohtaan. Toisessa teon taustalla oli vanhemman vakavat mielenterveyden ongelmat tai pitkäkestoinen masennus. Perheillä oli monentyypisiä ongelmia sekä vanhempien henkilökohtaisessa elämässä että lasten kasvatuksessa.

Tekoa ennakoivat uhkailut olivat harvinaisempia verrattuna perhesurmiin. Noin kolmannes tekijöistä oli uhannut etukäteen surmata lapset tai itsensä. Mikäli tekijä oli ollut väkivaltainen, väkivalta oli kohdistunut pääasiassa puolisoon.

Surman tekijöillä mielenterveyden ongelmat olivat varsin yleisiä. Hiukan yli puolessa muista oman lapsen surmista löytyi kontakti mielenterveyspalveluihin tekoa edeltäneeltä vuodelta (taulukko 5). Naispuolisilla surmaajilla yhtenä mielenterveyden ongelmana oli synnytyksen jälkeinen masennus. Kontakteja viranomaisiin ja muihin

auttaviin tahoihin oli kaikissa tapauksissa. Lähes kaikkien perheiden ongelmat ovat olleet jonkun viranomaisen tiedossa, vaikka niiden todellista syytä ja vakavuutta ei ole ehkä tiedetty. Kahdesta muusta luokasta poiketen oman lapsen surmanneilla on ollut kontakteja sosiaalitoimeen ja yksityisiin palveluntarjoajiin. Vaikka useissa tapauksissa oli tehty lastensuojeluilmoitus, niin se ei ollut johtanut lastensuojelullisiin toimenpiteisiin. Joissakin tapauksissa lastensuojelu oli tarjonnut apua ja ollut aktiivisesti yhteydessä perheeseen, mutta perhe ei ollut ottanut apua vastaan. Kahdessatoista tapauksessa kuudestatoista lähipiiri oli ollut tietoinen jollain tapaa tekijän tai perheen ongelmista.

Taulukko 5: Selvityksen aineistosta esille tulleet kontaktit surmaluokittain ja niiden jakautuminen sosiaali- ja terveystoimeen ja yksityisiin palvelutarjoajiin.

	PERHESURMAT	MUUT OMAN LAPSEN SURMAT	VASTASYNTYNEEN SURMAT	YHTEENSÄ
SOSIAALITOIMI	2/7*	13/16	4/12	19/35
Turvakoti	1	2		3
Sosiaali- ja kriisipäivystys	1			1
Kehitysvammahuolto	1			1
Asumispalvelut		3	1	4
Lasten päivähoito		3		3
Kotipalvelu	1	3		4
LASTENSUOJELUN TOIMET				
Huostaanotto	1	3	1	5
Huoltajuuskiista, -asiat		3		3
Lastensuojeluilmoitus	1	4	3	8
Toimeentulotuki	1	5	1	7
Kotikäynti	1	5		6
Lastensuojelun avopalvelu	1		1	2
Lastenvalvoja		1		1
YHTEENSÄ	9	32	7	48
TERVEYSTOIMI	6/7	14/16	10/12	30/35
Lääkärikäynti	4	10	5	19
Terveyskeskus		4	4	8
Työterveyshuolto			2	2
Neuvola	3	8	1	12
Mielenterveystyö	2	2	1	5
Avohoito (mielenterveystyö)	2	4		6
Lasten psykiatria		1		1
Päihdehoito			1	1
YHTEENSÄ	11	29	14	54
YKSITYINEN	0/7	5/16	0/12	5/35
Kriisikeskus		3		3
Parisuhdeterapia		2		2
Perheneuvonta				
Perheasiain neuvottelukeskus		1		1
Kotipalvelu		1		1
Yksinhuoltajaliitto		2		2
Päihdehoito		1		1
YHTEENSÄ	0	10	0	10
POLIISI	4/7	4/16	2/12	9/35
YHTEENSÄ	20	71	21	112

*Luku kertoo, että kuinka monessa tapauksessa tässä luokassa oli ollut kontakti kyseiseen sektoriin. Yhteensä sarakkeen luvut kertovat kontaktien määrät yhteensä.

5 Johtopäätökset

Selvitykselle asetettuna yhtenä tavoitteena oli koota tietoa siitä, olisiko viranomaisilla tai muilla toimijoilla ollut mahdollisuutta ennalta ehkäistä tilanteen kärjistymistä henkirikoksiksi. Tähän tavoitteeseen päästäisiin parhaiten kuvaamalla yksittäisiä tapauksia ja viranomaisten toimia niissä sekä osoittamalla ne kohdat, joissa toimimalla toisin surma olisi voitu ehkäistä. Tämänkaltainen kuvaus ei kuitenkaan ole mahdollista säilyttäen tapausten tunnistamattomuus.

Selvityksessä saatujen tietojen pohjalta voidaan arvioida, että osa surmista olisi ollut ehkäistävissä, jos viranomaisten ja lähipiirin tietoon tulleet tekijöiden itsetuhoiset ajatukset ja uhkailu olisi otettu riittävän vakavasti ja perheen ongelmiin olisi tartuttu ajoissa. Sen sijaan, että viranomaiset tekevät vain välttämättömimmät toimenpiteet, heidän pitäisi toimia oma-aloitteisesti ja tarjota perhettä tukevia toimenpiteitä ja tehdä yhteistyötä ja välittää tietoa muille viranomaisille. Kun tukitoimenpiteitä tarjottaisiin riittävän varhain, voitaisiin välttyä voimakkailta viranomaisten interventioilta. Eräissä tapauksissa pelko viranomaisten väliintulosta on saattanut laukaista surman.

Lapsiin kohdistuvat henkirikokset ovat Suomessa kaikesta huolimatta edelleenkin hyvin harvinaisia ja ne henkirikokset ovat vähentyneet viime vuosikymmeninä. Vaikka johtopäätöksissä tuodaan esiin sellaisia epäkohtia, joita parantamalla perhesurmia ja oman lapsen surmia voitaisiin ehkäistä, on muistettava, että viranomaiset pystyvät auttamaan suurinta osaa kriisissä olevista perheistä. Sosiaali- ja terveydenhuollon ja poliisin toimintaa on kehitetty viime vuosina tunnistamaan ja puuttumaan lähisuhteessa ja perheessä tapahtuvaan väkivaltaan.

Selvityksen perusteella päädytään seuraaviin johtopäätöksiin.

5.1. Lapsen ottaminen huomioon viranomaistoiminnassa

Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. (LSL 417/2008) Lastensuojelun toiminta on keskeistä arvioitaessa, miten ennaltaehkäistä tai puuttua lapsiin kohdistuviin henkirikoksiin.

Lastensuojelun säädöspohja on muuttunut selvityksen kohteena olevan ajanjakson (2003–2012) aikana. Uusi lastensuojelulaki (417/2007) tuli voimaan 1.1.2008 ja sitä on tämän jälkeen uudistettu useaan otteeseen. Tämä on hyvä huomioida, vaikka mitään tarkempaa arviointia uuden lain toimivuudesta ei tämän aineiston perusteella voida tehdä. Selvitys perustuu pääasiassa esitutkinta-aineistoon ja kaikissa tapauksissa ei ole

ollut tarkkaa tietoa lastensuojelun toimenpiteistä. Lastensuojelun näkökulmaa tarkasteltaessa voidaan kuitenkin todeta, että lainsäädäntö on ajan tasalla, mutta lain tulkintaa ja soveltamista on parannettava.

Lasten huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa

Aineistosta nousee esiin epäkohtia, jotka liittyvät lasten tuen ja suojelun tarpeen huomioimiseen aikuisille suunnatuissa palveluissa. Puutteita näyttää olevan erityisesti lasten huomioimisessa aikuisille suunnatuissa mielenterveyspalveluissa. Käytettävissä olevan aineiston pohjalta näyttää siltä, että vanhempien kykyä huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta ei arvioida siinä yhteydessä kun vanhempi tai vanhemmat yhdessä hakevat apua henkilökohtaisten tai parisuhdeongelmien ratkomiseen. Ruotsissa tehdyssä lapsiin kohdistuvien henkirikosten selvityksessä tuli esille sama ongelma (Socialstyrelsen 2012). Ruotsin selvityksen mukaan viranomaiset eivät aina huomioi lapsen haavoittuvaa asemaa aikuisille suunnatuissa palveluissa, eivätkä riittävässä määrin selvitä, onko aikuisilla huollettavanaan lapsia, vaikka tilanne sitä edellyttäisi.

Lastensuojelulaissa edellytetään, että lapsen tuen ja suojelun tarve otetaan huomioon aikuisille suunnatuissa palveluissa. Laissa mainitaan erityisesti päihdehuolto- ja mielenterveyspalvelut (10 §).¹ Tämä pykälä oli jo voimassa vanhassa laissa (683/1983, 7 §), joten asian ei pitäisi olla uusi terveydenhuollon henkilöstölle. Lasten huomioimista on korostettu myös uudessa terveydenhuollon laissa (1326/2010), joka tuli voimaan 1.5.2011. Pykälässä 70 §² edellytetään lasten huomioon ottamista aikuisille suunnatuissa palveluissa. Asian tarpeellisuudesta terveydenhuollossa kertoo se, että terveydenhuoltolakiin on kirjattu vastaavanlainen pykälä, mikä oli jo lastensuojelulaissa. Kun aikuiselle annetaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluja, on otettava huomioon myös hänen huollettavanaan olevan lapsen hoidon ja tuen tarve. Tarvittaessa on oltava yhteydessä

1 Lastensuojelulaki 417/2008

10 § Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa

Lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki, kun lapsen vanhempi, huoltaja tai muu lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaava henkilö:

1) saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen;

2 Terveydenhuoltolaki 1326/2010

70 § Lapsen huomioon ottaminen aikuisille suunnatuissa palveluissa

Terveydenhuollon viranomaisten on järjestettävä välttämättömät palvelut raskaana olevien naisten ja syntyvien lasten erityiseksi suojelemiseksi. Palvelut on järjestettävä yhteistyössä sosiaalihuollon viranomaisten kanssa.

lapsen asioita hoitaviin tahoihin ja mietittävä perheen kokonaistilannetta yhteistyössä heidän kanssaan.

Väkivallan ja sen riskin tunnistaminen sekä palveluihin ohjaaminen

Henkilöön itseensä tai perheeseen kohdistuvaa väkivallan riskiä tai sen uhkaa ei tiedosteta tai oteta riittävän vakavasti. Useissa surmatapauksissa tekijä oli uhkaillut teolla ennen surmaa ja tämä oli myös viranomaisten tiedossa muutamassa tapauksessa. Väkivallan uhkaan ei oltu puututtu niissäkään tilanteissa, missä asiakas on tuonut sen esiin viranomaisille. Väkivallan riskiä tulisi arvioida systemaattisesti viranomaisten toiminnassa samaan tapaan kuin arvioidaan itsemurhariskiä. Koska viranomaiset ja ammattiauttajat eivät ole tunnistaneet kohonnutta riskiä, he eivät ole ryhtyneet aktiivisiin toimenpiteisiin perheen turvaamiseksi. Vaikka viranomaisten tietoisuus väkivallan tunnistamisesta ja puuttumisesta on lisääntynyt vuodesta 2003 erilaisten koulutusten ja toimenpideohjeistusten kautta, systemaattinen väkivallan tai väkivallan uhan kartoittaminen on vielä vähäistä.

Parisuhdeväkivallan uusiutumisen riskinarviointiin on käytettävissä MARAK-menetelmä, jolla pyritään auttamaan vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita uhreja tai sen uhan alla eläviä henkilöitä. Ideana on laatia moniammatillisessa työryhmässä väkivallan uhrille tai uhan alla elävälle henkilölle turvasuunnitelma ja tätä kautta parantaa tämän turvallisuutta. Riskinarviointiin käytetään tarkistuslistaa, jossa on 24 kysymystä. (Piispa ym. 2012)

Valtion tarkastusviraston tekemässä lastensuojelun tarkastuskertomuksessa 6/2012 todetaan, että lastensuojelun avohuolto ei vastaa väkivallan uhrien ja tekijöiden tarpeisiin. Tarkastuksen mukaan perheitä ei tueta riittävästi missään lastensuojelun vaiheessa. Avohuollossa tuen kohteena nähdään koko perhe, mutta lastensuojelun työntekijöiden ajan puute estää perheen kokonaisvaltaisen tukemisen.

Tarkastuskertomuksessa todetaan, että lastensuojelulasten perheissä esiintyy huomattavan usein väkivaltaa. Haastateltujen mukaan poliisi ilmoittaa väkivaltatapauksista entistä herkemmin ja ilmoituksia tulee lastensuojeluun yhä enemmän. Tarkastuksen mukaan viranomaiset näyttävät helposti sivuuttavan väkivallan ja lastensuojelun avohuollossa väkivaltaan puututtiin hyvin vähän. Uhrin ja tekijät eivät saa tarkoituksenmukaista apua lastensuojelun avohuollossa. Heikoiten palvelujärjestelmä kykenee vastaamaan väkivaltaa kokeneiden lasten sekä erityistä tukea tarvitsevien nuorten avun tarpeeseen.

Ensi- ja turvakotien liiton toiminnassa näkyy, että kunnat eivät tunnista väkivaltaa kokeneiden lasten avun tarvetta. Vuoden 2011 väkivaltatyön avopalvelussa lasten lukumäärä väheni jopa 35 %, mikä selittyy osittain sillä, että osa kunnista lopetti lasten avotyön maksusitoumussopimukset (Ensi ja turvakotien liito ry 2011).

Tarkastusvirasto otti kantaa siihen, että avohuollon palvelujärjestelmän tulisi vastata paremmin väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden tilanteisiin. Tarkastusvirasto katsoo, että lastensuojelusta vastaavien viranomaisten tulee varmistaa, että avohuollossa tunnistetaan kotonaan väkivaltaa kokeneet lapset ja nuoret ja että väkivallan tekijät ohjataan asianmukaiseen hoitoon. Tunnistamisen lisäksi on ensiarvoisen tärkeää myös arvioida väkivallan uusiutumisen riski ja vakavuus, ja tarvittaessa ryhtyä turvatoimenpiteisiin.

Huostaanottoja ja sijoittamista koskevista hallinto-oikeuden päätöksistä tehdyssä tutkimuksessa (Hiitola & Heino 2009) todetaan, että suurimmat yksittäiset syyt huostaanottojen taustalla olivat lasten ja/tai vanhempien väkivaltaisuus tai väkivallan kokemus (63 %), päihteidenkäyttö (63 %) ja mielenterveysongelmat (57 %). Raportissa todetaan, että väkivallasta puhuttiin epäselvästi eikä uhria ja tekijöitä eritelty, vaikka se olisi ollut lapsen kannalta oleellista. Jos väkivalta jätetään mainitsematta tai siitä kirjoitetaan epämääräisesti asiakirjoissa, se voi jäädä huomioimatta asiakkaan avun tarpeen arvioinnissa ja jatkohoitoon ohjaamisessa.

Väkivallan käsittelyssä tarvitaan erityisosaamista ja tältä osin osaamisessa on puutteita. Palvelujärjestelmä ei tällä hetkellä kykene vastaamaan väkivaltaa kokeneiden avun tarpeeseen. Perheväkivaltaa kohtaaville tulee määritellä oikeus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Niiden järjestämisen tulee olla kunnan vastuulla, ja valtion on taattava niiden perusrahoitus.

Lastensuojeluilmoitusvelvollisuus

Terveydenhuollossa kynnys tehdä lastensuojeluilmoitus näyttää yhä olevan korkea. Joissakin tapauksissa yhteydenottoa lastensuojeluun oli mietitty, mutta se oli jätetty tekemättä. Epäkohdaksi osoittautuikin vastuun siirtäminen toiselle viranomaiselle ilmoituksen tekemisestä. Uudessa lastensuojelulaissa on laajennettu ilmoitusvelvollisuutta ja laskettu ilmoituskynnystä aikaisempaan lakiin verrattuna.

Nykyisen lain mukaan kriteeriksi riittää huoli lapsen tilanteesta niin, että se edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä (25§) ³.

Lastensuojelulain uudistuksessa 2009 lakiin lisättiin velvoite ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemiseen⁴. Muutos tuli voimaan 1.3.2010. Ennakollinen lastensuojeluilmoitus tulee tehdä jo ennen lapsen syntymää tilanteissa, joissa voidaan arvioida, että lapsi ja vanhemmat tulevat tarvitsemaan lastensuojelun tukea lapsen syntymän jälkeen. Perusteita tällaiselle arviolle ovat hallituksen esityksen mukaan esimerkiksi vanhempien päihde- tai mielenterveysongelmat. Vaikka väkivaltaa ei erikseen mainita pykälän perustelutekstissä, siinä viitataan muihin mahdollisiin syihin, jotka voivat olla lastensuojelutarpeen taustalla. Väkivaltaa tai sen uhkaa voidaan perustellusti pitää tällaisena syynä. (HE 225/2009). Vastasyntyneiden surmissa lähes kaikissa oli kyse salatusta tai kielletystä raskaudesta, eikä raskautta seurattu neuvolassa. Ainoa tapa tavoittaa nämä henkilöt palveluiden piiriin on se, että joku viranomainen, esimerkiksi lääkäri tekee ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen havaitessaan raskauden.

Lastensuojelun työntekijällä puolestaan on velvollisuus ilmoittaa väkivalta- ja hyväksikäyttöepäilyistä poliisille (LSL 25 d §, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta

3 25 § Ilmoitusvelvollisuus

- 1) Sosiaali- ja terveydenhuollon;
- 2) opetustoimen;
- 3) nuorisotoimen;
- 4) poliisitoimen;
- 5) Rikosseuraamuslaitoksen;
- 6) palo- ja pelastustoimen;
- 7) sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan;
- 8) opetuksen tai koulutuksen järjestäjän;
- 9) seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan;
- 10) kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitetun vastaanottokeskuksen ja järjestelykeskuksen;
- 11) hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön; taikka
- 12) koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön

palveluksessa tai luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa tehtävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.

4 25 c § (12.2.2010/88) Ennakollinen lastensuojeluilmoitus

Ennen lapsen syntymää 25 §:n 1 momentissa mainittujen henkilöiden on salassapitosäännösten estämättä tehtävä ennakollinen lastensuojeluilmoitus, jos on perusteltua syytä epäillä, että syntävä lapsi tulee tarvitsemaan lastensuojelun tukitoimia välittömästi syntymänsä jälkeen.

Kiireellisissä tapauksissa päivystävän sosiaaliviranomaisen on arvioitava viipymättä ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen kohteena olevien henkilöiden sosiaalipalvelujen tarve. Yhteistyössä lastensuojelun sosiaalityöntekijän kanssa voidaan arvioida myös välittömästi lapsen syntymän jälkeen tarvittavat sosiaalipalvelut.

ja oikeuksista 812/2000, 17–18§). Ilmoitusvelvollisuus koskee lapsiin kohdistuneiden rikosepäilyjen kohdalla ilmoitusten tekemistä törkeistä lapsiin kohdistuneista pahoinpitelyepäilyistä, törkeistä lapsen seksuaalisesta hyväksikäyttöepäilyistä, raiskaus-epäilyistä, törkeistä terveyden vaarantamisista sekä kaikista henkirikoksista. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista antaa sosiaalityöntekijälle oikeuden ilmoittaa kaikesta lapseen kohdistuneesta väkivallasta, mikäli se on lapsen edun tähden välttämätöntä. Sosiaalityöntekijälle tarjoutuu tärkeä rooli rikosepäilyjen ilmitulossa poliisille, mutta tätä tilaisuutta ei käytetä riittävästi. Poliisin tietojärjestelmästä tuli esiin vain yksi tapaus, missä turvakoti oli tehnyt rikosilmoituksen lapseen kohdistuneesta seksuaalirikosepäilystä.

Ehkäisevä lastensuojelu

Lastensuojelulaki edellyttää laaja-alaista ja suunnitelmallista lasten ja perheiden ongelmia ehkäisevää toimintaa lastensuojelun ohella sosiaalitoimen muilla toimintasektoreilla sekä kunnan muilla toimialoilla, kuten terveydenhuollossa ja opetustoimessa. Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Palvelun saaminen ei edellytä lastensuojeluasiakkuutta. (LSL 3 a §). Ehkäisevän lastensuojelun tehtäviä ja merkitystä korostettiin lastensuojelulain uudistuksessa 2009 ja muutokset tulivat voimaan 1.3.2010.

Lastensuojelulla on käytettävissä laaja kirjo avohuollon tukitoimia (LSL 34–36 §) ja lastensuojelu työntekijöillä on myös velvollisuus seurata tukitoimien riittävyttä. Tukitoimintoja on käytetty joissakin tapauksissa, vaikka ne eivät ole riittäneet surmien ehkäisemiseen. Yleisimmät tarjotut tukitoimet olivat kotipalvelu ja perhetyö. Näiden tukitoimien intensiteetistä, pituudesta tai laadusta ei ole selvityksen aineistossa tietoa. Tukitoimia tulee kuitenkin tarjota jatkossakin perheille, joilla on mielenterveyden ongelmia tai ongelmia vanhemmuudessa, sillä ne tarjoavat positiivisen viranomaisten väliintulon perheen auttamiseksi ja perheen tilanteen tarkkailemiseksi.

Neuvolalla on keskeinen asema lapsiperheiden ongelmien havaitsemisessa, sillä lähes kaikki lapsiperheet käyttävät neuvolan palveluita. Neuvolan ennaltaehkäisevää toimintaa on tehostettu valtioneuvoston asetuksella 380/2009. Asetus tuli voimaan 1.7.2009 siten, että määräaikaista terveystarkastuksia koskevat säännökset tulivat voimaan 1.1.2011. Terveydenhuoltolain 1326/2010 perusteella asetus 338/2011 annettiin uudelleen 6.4.2011. Asetuksella säännellään erityisesti terveystarkastusten ja terveysneuvonnan sisältöä ja määrää sekä erityisen tuen tarjoamisesta sitä tarvitseville edellä mainituissa palveluissa. Uutena säännöksenä neuvolaan ovat laajat terveystarkastukset, joissa arvioidaan koko perheen hyvinvointia. Äitiysneuvolassa tarjotaan lasta odottavalle perheelle yksi laaja terveystarkastus ja lasten neuvolassa kolme lapsen ollessa 4 kuukauden, 18 kuukauden ja 4 vuoden ikäinen.

Terveysneuvonnalla pyritään vahvistamaan terveystarkastusten yhteydessä lapsen, nuoren ja perheen hyvinvointia, voimavaroja ja vanhempien kykyä toimia perheen

hyväksi sekä erityisten tuen tarpeiden varhainen tunnistaminen ja tuen oikea-aikainen järjestäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisussa (2009/20) annetaan tarkempia ohjeita kunnille asetuksen toimeenpanemiseksi. Julkaisussa on ohjeistettu, että tuen tarvetta on arvioitava tarkemmin, esimerkiksi silloin kun lapsiin kohdistuu väkivaltaa tai vanhemmat ovat vakavasti sairaita, tai vanhemmilla on väkivalta-, mielenterveys- tai päihdeongelmia. Laajojen terveystarkastusten järjestämisen tueksi on neuvolan ja kouluterveydenhuollon tekijöille annettu ohjeistus (Hakulinen-Viitanen ym. 2012). Ohjeistus täydentää asetuksen tueksi vuonna 2009 laaditun julkaisun ohjeita.

Mitä voitaisiin tehdä?

1. Otetaan huomioon huollettavana olevien lasten osalta hoidon ja tuen tarve aikuiselle annettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluissa. (Lastensuojelulaki 417/2008 10§)
2. Otetaan käyttöön systemaattinen väkivaltakokemusten kartoitusväline sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.
3. Otetaan käyttöön parisuhdeväkivallan uusiutumisen riskinarviointi aina, kun asiakas kertoo väkivallasta tai sen uhasta. Lainsäädäntöön sisällytetään velvollisuus riskinarvioinnista.
4. Tehostetaan väkivallan tekijöiden ohjaamista väkivallan katkaisuojelmiin ja matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Huolehditaan, että palveluja on riittävästi.
5. Kannustetaan sosiaali- ja terveystoimen henkilökuntaa tekemään lastensuojeluilmoituksia ja ennakkollisia lastensuojeluilmoituksia. (Lastensuojelulaki 12.2.2010/88 25§ ja 25c§)
6. Tehostetaan lastensuojelun avohuollon tukitoimien käyttöä ja niiden seurantaa, kun vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 34–35§ ja lastensuojelulaki 30.12.2010/1380 36§)
7. Kannustetaan lastensuojelutyöntekijöitä tekemään rikosilmoituksia lapsiin kohdistuneesta väkivallasta poliisille. (LSL 25 d §, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17–18§)

5.2. Erotilanne ja lasten huolto- ja tapaamisoikeus

Parisuhteen ongelmat ja eroon liittyvät ongelmat tulivat esille monissa perhesurmissa ja muissa oman lapsen surmissa. Miesten tekemissä surmissa erottui malli, missä mies surmasi lapset tai koko perheen kostoksi vaimolle, joka oli puhunut avioerosta tai äskettäin muuttanut erilleen miehestä. Näissä useimmissa oli taustalla aikaisempaa parisuhteen aikaista väkivaltaa, väkivallalla uhkailua ja kontrolloivaa käyttäytymistä. Joissakin tapauksissa väkivalta miehen taholta oli alkanut vasta naisen ilmoittaessa erosta. Useimmissa tapauksissa oli ollut jonkinlainen kontakti viranomaisiin, ja apua oli haettu parisuhteen tai mielenterveyden ongelmiin; muutamassa tapauksessa nainen oli tehnyt rikosilmoituksen poliisille pahoinpitelystä tai käynyt lääkärissä vammojen

vuoksi. Osassa tapauksista väkivalta oli tullut selvästi esiin, kaikissa ei, mutta silloinkin kun se oli tullut esiin, sitä ei ollut otettu riittävän vakavasti.

Useissa tutkimuksissa on todettu, että erotilanne on selkeä riski väkivallalle (esim. Robinson 2004). Kansainvälisten tutkimusten mukaan naisen riski tulla surmatuksi parisuhteessa on erityisen suuri suhteen päättyessä (Browne ym. 1999). Myös Suomessa parisuhdetappokuolleisuus eroamassa olevilla tai vastaeronneilla naisilla oli ainakin kymmenkertainen verrattuna parisuhteessa elävien naisten kuolleisuuteen vuosina 2003–2009 (Lehti 2011). Tämä riski pitäisi tunnistaa ja viranomaisten pitäisi kartoittaa eroa suunnittelevilta pariskunnilta tai parisuhteen ongelmien vuoksi apua hakevilta, onko parisuhteessa väkivaltaa ja millaista se on. Tähän on kehitetty erilaisia väkivallan kartoituksen menetelmiä sekä riskinarvioinnin menetelmiä.

Naisten tekemissä surmissa erottuu tilanne, jossa eron jälkeen riidellään huoltajuudesta, lasten tapaamiset eivät onnistu suunnitellusti ja tapaamisia käytetään vallan käytön välineenä. Näissäkin mainitaan usein parisuhteen aikana olleesta väkivallasta. Motiivina surmalle nämä naiset mainitsivat uupumisen huoltajuuskiistoihin, toivottomuuden ja kiusattuna olemisen tunteen.

Jos vanhemmat eivät pääse keskinäiseen sopimukseen lapsen huollosta, asumisesta ja tapaamisesta, he hakevat ratkaisua käräjäoikeudesta. Oikeuden ratkaisua haetaan usein tilanteissa, missä parisuhde on ollut vaikea ja siihen on liittynyt eroon heijastuvia ristiriitoja, kuten väkivaltaa. Riitatilanteissa käräjäoikeus pyytää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain perusteella sosiaalilautakunnalta selvityksen vanhempien ja lapsen tilanteesta. Olosuhdeselvitys on merkittävä osa käräjäoikeuden oikeudenkäyntiaineistoa sen päättäessä lapsen huolto- ja tapaamisasiasta. Käräjäoikeudelta saatava selvityspyyntö ohjaa työskentelyn sisältöä ja selvityksessä keskitytään niihin seikkoihin, joista selvitystä pyydetään. Selvitys voi koskea lapsen huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta tai näitä kaikkia. (Lastensuojelunkäsikirja 12.4.2012)

Lastensuojelun käsikirjassa mainitussa ohjeistuksessa sanotaan, mitä asioita olosuhdeselvityksen tulisi sisältää. Pääosa asioista koskee vanhemman kykyä huolehtia lapsesta ja olosuhteita. Selvityksessä tulisi selvittää myös vanhemman alkoholin tai päihteiden käyttöä, terveydentilaa, rikollisuutta tai muuta asosiaalisuutta osana vanhemman olosuhteita. Lisäksi kartoitetaan muiden viranomaisten näkemystä tilanteesta hankkimalla tietoja lapsesta ja pyytämällä mahdolliset lausunnot. Näin ollen olosuhdeselvitys antaa mahdollisuuden huomioida vanhempien keskinäisen väkivallan. Vaikka väkivalta ei olisi kohdistunut lapseen, sillä on aina merkitystä lapsen elämään. Lapsen huollon ja tapaamisen järjestämiseen voi myös liittyä riski väkivallan jatkumisesta joko lapsen kautta harjoitettuna uhkailuna, kiristämisenä tai suoraan äitiin tai lapseen kohdistuvana väkivaltana. Väkivallan tunnistaminen on vaikeaa. Väkivalta voi olla normalisoitunut niin, ettei sitä osata nimetä väkivallaksi, tai väkivaltaa kokenut ei uskalla ottaa sitä puheeksi. Voi olla myös niin, ettei väkivaltaa nähdä

merkityksellisenä lasta koskevia sopimuksia vahvistettaessa. Yleisesti tiedetään, että väkivalta voi jatkua erosta huolimatta. Koska sopimuksilla tähdätään lapsen edun toteutumiseen vastaisuudessa, ei väkivaltaa voida jättää huomiotta.

Lastenvalvojilla ei ole olemassa yleistä toimintamallia väkivallan puheeksi ottamisesta. Lastenvalvojan työssä väkivallan puheeksi ottaminen on erityisen haastava, koska vanhemmat ovat neuvottelutilanteessa yhtä aikaa läsnä.

Selvitystyö ei ole itsessään perheasioiden sovittelua, hoitoa, terapiaa eikä lastensuojelutyötä. Olosuhdeselvityksen tekijöiden on tärkeää tunnistaa näiden tarve niin, että vanhempia voidaan ohjata eteenpäin. Tarvittaessa olisi osattava ohjata perheitä esimerkiksi perheneuvolaan selvittämään ristiriitojaan. Selvitystyöhön sisältyy vanhemmuutta ja nimenomaan yhteistyövanhemmuutta tukevia ja sovittavia elementtejä, koska vanhempia on tarvittaessa autettava sopimuksen tekemisessä. (Juhola 2008.) Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia voi olla yksinomaan riita-asia tai se voi olla yhtä aikaa sekä riita- että lastensuojeluasia, jopa rikosasia. Huoltoriidan vireillä olo ei sellaisenaan vaikuta lastensuojelun tarpeen arviointiin. Lastensuojeluilmoitus tutkitaan aina, ja viranomaisilla on velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen, jos laissa asetetut edellytykset täyttyvät.

Kun perheessä on väkivaltaa, erotilanteeseen voi liittyä myös muita oikeudellisia kysymyksiä. Näitä ovat esimerkiksi lähestymiskiellon hakeminen ja rikosilmoituksen tekeminen. Viranomaisena lastenvalvojan tulee myös tuntea oman alueensa palvelujärjestelmä ja osata ohjata perhe avun piiriin. Suurin osa lastenvalvojista on sosiaalialan koulutuksen saaneita, mutta koulutustausta ja organisaatio, missä olosuhdeselvityksiä tehdään (osana vai erillään lastensuojelusta) vaihtelevat kuitenkin suuresti.

Julkisuudessakin on ollut esillä (HS 21.7.2012) perhesurma, joka tapahtui valvotun perhetapaamisen yhteydessä vanhempien luona. Lasten tuetuista ja valvotuista tapaamisista on tehty selvitys (Antila & Kölhi 2006). Siinä ehdotettiin, että sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin säännökset kunnan velvollisuudesta järjestää tukea ja valvontaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tarkoitettuihin lapsen ja vanhemman välisiin tapaamisiin. Lisäksi esitettiin, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin lisätään nykyistä täsmällisemmät säännökset siitä, millä edellytyksillä lapsen ja vanhemman väliset tapaamiset voidaan määrätä toteutettavaksi tuettuina tai valvottuina ja tapaamisoikeutta koskevan sopimuksen tai päätöksen voimassaolosta. Selvityksessä esitettyjä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin ehdotettuja lisäyksiä ei voida toteuttaa ennen sosiaalihuoltolainsäädännön lakiehdotusten toteuttamista. Tätä lisäystä on jo ehdotettu poikkihallinnollisessa naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelmassa (STM 2010).

Mitä voitaisiin tehdä?

1. Tuomareille, lastenvalvojille, tapaamispaikkojen työntekijöille ja olosuhdeselvityksiä valmisteleville annetaan koulutusta lasten huolto- ja tapaamisasioista, parisuhdeväkivallan luonteesta, vaikutuksista avioerotilanteissa, lasten huollosta ja tapaamisten sopimisesta sekä turvallisuusriskin arvioinnista näissä tilanteissa. Koulutuksessa tulisi ottaa huomioon asiakkaiden erilaiset kulttuuriset taustat.
2. Luodaan selkeä toimintamalli lastenvalvojille väkivallan tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen, puuttumiseen ja huomioimiseen. Työntekijöillä tulee olla tietoa, mihin asiakasperhe ohjataan tuen piiriin.
3. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistuksessa lisätään lakiin säännökset kunnan velvollisuudesta järjestää tukea ja valvontaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tarkoitettuihin lapsen ja vanhemman välisiin tapaamisiin.
4. Tietoa miehille kohdennetusti erosta - mitä pitäisi tehdä, mihin olla yhteydessä, miten asiat kulkevat ja mistä saisi keskustelutukea niiden tunteiden läpikäymiseen, mitä ero heissä aiheuttaa.
5. Tapaamispaikkojen työntekijöille annetaan koulutusta väkivallan puheeksi ottamisesta, ohjaamisesta muihin palveluihin, kuten väkivallan katkaisuojelmiin ja akuutista tuesta.
6. Tarkennetaan lastensuojelun toimintavelvoitetta ja sen soveltamista tilanteissa, joissa epäily lastensuojelun tarpeesta liittyy huoltajien väliseen riitaan lapsen huollosta ja tapaamisista.

5.3. Viranomaisyhteistyö

Yhteistyötä eri viranomaisten välillä tehdään, mutta ei riittävässä määrin. Monissa tapauksissa yhteistyö on enemmänkin sitä, että viranomainen siirtää asiakkaan seuraavalle taholle. Muutamista selvityksen aineistona olleista tapauksista käy ilmi, että silloin kun perheen kanssa työskentelee monta viranomaistahoa samanaikaisesti, työ ei ole aina koordinoitua, eivätkä viranomaiset ole olleet tietoisia toisen toimista. Kun jokainen viranomaistaho käy asiakkaan luona peräjälkeen, niin hyvää tarkoittavat toimet voivat kääntyä itseään vastaan ja asiakkaalle tulee kiusatuksi tulemisen tunne.

Selkeimmin yhteistyön puute näkyy silloin, kun vanhempi hakee apua omaan henkilökohtaiseen ongelmaansa, esimerkiksi mielenterveyden ongelmiin. Yhteistyötä lastensuojelun osaksi tehdään heikosti. Tähän voi vaikuttaa viranomaisten epäselvyys ja epävarmuus salassapitosäädöksistä silloin, kun kyse on aikuisasiakkaista. Selkeimmin salassapitosäännösten esteet tietojen luovuttamiseksi tulevat esiin viranomaisyhteistyön muodoissa, joissa saman pöydän äärellä jaetaan tietoa aikuisesta asiakkaasta perheen kokonaisuutensa auttamiseksi.

Viranomaisten ja muiden tahojen tehtävät ja niihin liittyvä oikeus käsitellä henkilötietoja perustuu kutakin tahoja koskevaan erityislainsäädäntöön. Henkilöä koskevien tietojen käsittelyssä asiakkaan asemaa suojaa luottamuksellisuus, joka ilmenee lainsäädännössä salassapitovelvollisuutta koskevina säännöksinä. Perustuslain 12 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Säännöksen mukaan lähtökohtana on viranomaisen asiakirjan julkisuus. Salassapidon peruste tulee ilmetä laista. Tietojen salassapitoa ja salassa pidettävien tietojen luovuttamista koskevia säännöksiä sisältyy poliisia koskevaan lainsäädäntöön, sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöön sekä yleislainsäädäntöön. Viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:ssä on määritelty salassa pidettävät asiakirjat.

Sellaisia ovat mm.;

- asiakirjat, jotka sisältävät tietoja sosiaalihuollon asiakkaasta sekä tämän saamasta etuudesta tai tukitoimesta taikka sosiaalihuollon palvelusta,
- asiakirjat, jotka sisältävät tietoja henkilön terveydentilasta tai hänen saamastaan terveydenhuollon ja kuntoutuksen palvelusta ja asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta epäillyn, asianomistajan tai muun rikosasiaan liittyvän henkilön yksityiselämään liittyvistä arkaluonteisista seikoista ja
- asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksen uhrista, jos tiedon antaminen loukkaisi rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistoaan tai läheisiään, jollei tiedon antaminen ole tarpeen viranomaisen tehtävän suorittamiseksi.

Moniammatillista työskentelyä ja tietojen luovuttamista työskentelyn edellytykseksi voitaisiin helpottaa laatimalla laki yhteistoiminnasta. Lain tasolla olisi tarve säätää viranomaisten keskinäisestä tietojen vaihtamisesta, tallentamisesta ja käsittelemisestä sekä siitä, minkälaisia yhteisiä tietokantoja viranomaisilla voisi olla. Säännöksissä tulisi ilmaista, mitä tietoja tulee luovuttaa uhrin turvallisuuden parantamiseksi. (ks. lisää Piispa ym. 2012, s.41-43)

Tietojen luovuttaminen lastensuojeluilmoituksen yhteydessä ei ole ongelma, vaikka kynnys ilmoituksen tekemiseen on yhä korkea. Lastensuojelulaki (31 §) velvoittaa viranomaisia luovuttamaan tietoja salassapitosäädösten sitä estämättä. Lastensuojelun tarpeen selvittämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi tulee järjestää neuvotteluja, joihin voivat lastensuojelun työntekijän arvion perusteella tarvittaessa osallistua lapsi, vanhemmat ja huoltajat, muut lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavat tai lapsen huolenpitoon keskeisesti osallistuvat henkilöt, muut lapselle tai perheelle läheiset henkilöt sekä viranomais- ja muut yhteistyötahot.

Mitä voitaisiin tehdä?

1. Kehitetään lainsäädäntöä moniammatilliseen työskentelyyn.
2. Kehitetään toimintamalleja viranomaisyhteistyön koordinoimiseksi.

5.4. Aseiden lupakäytäntö ja hallussapito

Selvityksessä mukana olleissa henkirikoksissa oli käytetty useita eri tekovälineitä; ampuma-asetta ja teräsasetta oli käytetty noin kolmasosassa rikoksista. Omaan lapseen kohdistuvissa henkirikoksissa teräase oli ampuma-asetta yleisempi tekoväline. Aivan kuten sisäasiainministeriön julkaisussa (27/2010, 9) mainitaan, tekovälineellä ei näyttänyt olevan merkitystä rikostilanteen ja -tilaisuuden kehittymiseen perheriitoihin liittyvien tappojen tapaan, vaan väkivaltainen teko toteutettiin yleensä tekohetkellä kulloinkin käteen sattuvalla välineellä.

Selvityksen tapauksissa, joissa ampuma-asetta oli käytetty tekovälineenä, nousi keskeisesti esille läheisen kumppanin tuntema väkivallan pelko tekijää kohtaan ja tekijän lähipiirille ja viranomaisille kohdistama uhka mahdollisen väkivaltaisen teon tekemisestä aseella. Yksittäiset tapaukset osoittavat, että väkivallan pelossa elävä läheinen kumppani ei uskalla tuoda ilmi parisuhteessa olevaa väkivaltaa tai väkivallan uhkaa viranomaisille ja yksityisille palvelutarjoajille, ja että tekijän tekoa edeltävä väkivallalla uhkaaminen pitäisi ottaa vakavasti. Pelkän aseellisen väkivaltaisen teon uhkaamisen havaitseminen ei riitä, vaan tilanteisiin pitäisi puuttua nykyistä tehokkaammin. Myöskään aseesta ilmoittamista ei tule sysätä uhkan kohteena olevalle henkilölle, sillä ilmoitus saattaa jäädä tekemättä uhkaajaa kohtaan tunteman väkivallan pelon vuoksi.

Suomessa ampuma-aselainsäädäntöä on uudistettu ja uudistetaan sisäasiainministeriön 29.9.2008 asettama hankeen (SM109:00/2008) johdosta. Uudistuksessa on esitetty sellaisia aseturvallisuuden kehitystarpeita, joilla olisi mahdollisesti voitu vaikuttaa selvityksessä olleisiin henkirikoksiin. Hankkeen ensimmäiset lakiuudistukset tulivat voimaan 13.6.2011. Lakiuudistuksissa uudistettiin muun muassa luvanhakijoiden ja –haltijoiden terveydentilan valvonnan tehostamista. Ampuma-aselakiin lisättiin uusi 114 §, jossa säädetään lääkärin velvollisuudesta tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön oikeudesta ilmoittaa poliisille ampuma-aseen hallussapitoon sopimattomasta henkilöstä (HE 106/2009).

Ampuma-aselakiin lisätyn 114 §:n eräs tavoite on ennalta ehkäistä ampuma-aseella tehtyjä väkivaltaisia tekoja terveydenhuollon asiakkuuksien pohjalta. Aiemmin selvityksessä kävi jo ilmi, että lähes jokaisessa selvityksen tapauksessa oli ainakin yksi kontakti terveydenhuoltoon tekoa edeltäneeltä vuodelta. Vain kolmessa tapauksessa ei tullut ilmi lainkaan kontaktia terveydenhuoltoon, mutta kontakti joko sosiaalihuoltoon, yksityiseen palvelutarjoajaan tai poliisiin löytyi. Tällaisissa tapauksissa olisi tärkeää, että tekijän väkivaltaisista ajatuksista ja taipumuksista ilmoitettaisiin poliisille.

Selvityksen aineistosta käy ilmi, että jatkuvan pelon ja kontrollin alla elävä läheinen kumppani saattoi ennen lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta koskevan pykälän uudistusta tekijää kohtaan tuntemansa väkivallan pelon vuoksi perua rikosoikeudelliset

vaatimuksensa. Rikoslain säädäntöön on tehty korjauksia, jotka poistivat tämän ongelman. Lievän pahoinpitelyn syyteoikeutta koskevan rikoslain pykälän (RL 21:16) uudistuksessa sen sijaan otettiin huomioon rikosentekijän läheisen ihmiseen, kuten avio- tai avopuolisoon kohdistama lievä väkivalta siihen liittyvine erityispiirteineen (HE 78/2010). Laki tuli voimaan 1.1.2011, jonka seurauksesta alaikäiseen alle 18-vuotiaaseen ja läheiseen kohdistetut lievät pahoinpitelyt säädettiin virallisen syyteen alaisiksi.

Rikoslakiin on tehty muutoksia ja ampuma-aselakiin on tehty ja tullaan tekemään sellaisia uudistuksia, joilla voitaisiin jatkossa ehkäistä selvityksen kaltaisten tapausten ajautumista henkirikoksiksi.

5.5. Lähipiirin, omaisten ja median rooli surmien ehkäisyssä

Lähestulkoon jokaisessa tapauksessa tekijä on antanut viitteitä tai suoraan kertonut aikomuksistaan etukäteen. Joissakin tapauksissa omaiset ovat yrittäneet ohjata tai ohjanneet tekijän avun piiriin. Haasteena on omaisten tiedon saaminen viranomaisten käyttöön, jotta voitaisiin vaikuttaa henkirikosten estämiseen. On tärkeää, että media käsittelee perhesurmia ja oman lapsen surmia siltä kannalta, että läheiset ja omaiset oppisivat tunnistamaan sellaisia piirteitä, jotka voisivat ennakoida tällaisia tapauksia, ja rohkaistuisivat puuttumaan perheen asioihin ja ohjaamaan heitä avun piiriin. Lähipiirin tulisi myös uskaltaa kertoa huolestaan viranomaisille tekemällä lastensuojeluilmoituksen tai ilmoituksen poliisille.

Rikoslaki (RL 15:10) antaa mahdollisuuden ilmoittaa poliisille törkeimpien rikosten kuten, murhan, tapon, surman tai törkeän pahoinpitelyn, olevan hankkeilla, kun rikos vielä olisi estettävissä. Tällaisessa tapauksessa ilmoittamatta jättäminen on rangaistava teko, paitsi silloin kun kyseessä on ilmoittajan puoliso, sisarus, sukulainen suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen. Lastensuojeluilmoituksen voi tehdä kuka tahansa, myös lapsen omaiset, jos epäilee, että on tarpeen selvittää, voiko joku lapsi huonosti. Lapsen läheisillä ei kuitenkaan ole velvollisuutta tehdä lastensuojeluilmoitusta. (Lastensuojelulaki 12.2.2010/88 25 §)

Perhesurmien ja oman lapsen surmien uutisoinnissa on tärkeää tuoda esille teon aiheuttamat kärsimykset ja teon takana olevat syyt ihannoimatta tekoa. Pettymyksen julki tuonti yhteiskuntaa tai läheisiä kohtaan voi olla äärimmäinen keino saada huomiota. Liiallinen surmien uutisoiminen voi ruokkia uusia tekoja.

Mitä voitaisiin tehdä?

1. Lähipiiriä ja omaisia rohkaistaan tekemään lastensuojeluilmoituksia ja rikosilmoituksia poliisille.
2. Laaditaan suositukset medialle, miten perhesurmista ja oman lapsen surmista uutisoidaan.

5.6. Systemaattinen perhesurmien ja oman lapsen surmien tutkiminen tapausten ennaltaehkäisemiseksi

Täsmällisen ja syvällisemmän kuvan saamiseksi perhesurmien ja oman lapsen surmien taustoista, tekoihin johtaneista syistä ja viranomaisten toiminnasta tapauksissa tarvittaisiin järjestelmällistä tietoa pitkältä ajalta. Tällaisen tiedon saamiseksi tulisi käydä läpi kaikki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakirjat yksittäisistä tapauksista, sekä haastatella kyseisten henkilöiden kanssa työskennelleitä viranomaisia ja hoitohenkilökuntaa.

Vuoden 2008 alussa Ruotsissa tuli voimaan laki rikoksen uhrina kuolleiden lasten selvityksestä ja tutkimisesta (Lagen om utredningar avseende barn som avlidit i anledning av brott 2007:606). Lakia muutettiin vuonna 2012 koskemaan kaikkia niitä lapsia ja aikuisia, jotka joutuvat henkirikoksen uhriksi lähisuhteessa tai entisessä lähisuhteessa (Lag om utredningar avseende vissa dödsfall). Sosiaalhallitus tekee selvityksen joka toinen vuosi. Tähän mennessä Ruotsissa on selvitetty 19 tapausta vuosilta 2008–2011. Lain tavoitteena on luoda järjestelmä, jonka avulla pitkällä aikavälillä kerätyn tiedon perusteella voidaan tehdä kokonaisvaltainen selvitys lähisuhteissa tapahtuneista kuolemantapauksista ja ehkäistä lapsiin ja aikuisiin kohdistuvaa väkivaltaa lähisuhteissa.

Tämän selvityksen toimeksiantona oli selvittää ne henkirikokset, joissa lapsi on joutunut perheessä rikoksen uhriksi. Tilastot henkirikoksista kuitenkin osoittavat, että suuri joukko lapsia menettää toisen vanhempansa, useimmiten äitinsä parisuhdeväkivallan seurauksena, minkä lisäksi toinen vanhemmista joutuu vankilaan. On tärkeätä huomioida myös nämä lapset, jotka henkirikoksen seurauksena jäävät täysin ilman huoltajaa. Kyseiset lapset jäävät suurelta osin huomioimatta, eikä heidän tarvitsemastaan tai saamastaan tuesta ole tietoa.

Mitä voitaisiin tehdä?

1. Säädetään laki velvoitteesta tehdä määräajoin selvitys lähisuhteessa tapahtuneista henkirikoksista. Selvityksessä kartoitetaan rikokseen johtaneet olosuhteet ja taustalla olleet syyt, mihin toimenpiteisiin on ryhdytty lapsen suojelemiseksi ja mihin toimenpiteisiin olisi voitu ryhtyä lapsen suojelemiseksi.

6 Yhteenveto

Seuraavassa on yhteenveto raportissa esitetyistä suosituksista, joilla voitaisiin ennalta ehkäistä perhesurmia.

1. Otetaan huomioon huollettavana olevien lasten osalta hoidon ja tuen tarve aikuiselle annettavissa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa, kuten päihdehuolto- ja mielenterveyspalveluissa. (Lastensuojelulaki 417/2008 10§)
2. Otetaan käyttöön systemaattinen väkivaltakokemusten kartoitusväline sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.
3. Otetaan käyttöön parisuhdeväkivallan uusiutumisen riskinarviointi (MARAK) aina, kun asiakas kertoo väkivallasta tai sen uhasta. Lainsäädäntöön sisällytetään velvollisuus riskinarvioinnista.
4. Tehostetaan väkivallan tekijöiden ohjaamista väkivallan katkaisuojelmiin ja matalan kynnyksen mielenterveys- ja päihdepalveluihin. Huolehditaan, että palveluja on riittävästi.
5. Kannustetaan sosiaali- ja terveystoimen henkilökuntaa tekemään lastensuojeluilmoituksia ja ennakkollisia lastensuojeluilmoituksia. (Lastensuojelulaki 12.2.2010/88 25§ ja 25c§)
6. Tehostetaan lastensuojelun avohuollon tukitoimien käyttöä ja niiden seurantaa, kun vanhemmilla on mielenterveys- tai päihdeongelmia. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417 34–35§ ja lastensuojelulaki 30.12.2010/1380 36§)
7. Kannustetaan lastensuojelu työntekijöitä tekemään rikosilmoituksia lapsiin kohdistuneesta väkivallasta poliisille. (LSL 25 d §, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000, 17–18§)
8. Tuomareille, lastenvalvojille, tapaamispaikkojen työntekijöille ja olosuhdeselvityksiä valmisteleville annetaan koulutusta lasten huolto- ja tapaamisasioista, parisuhdeväkivallan luonteesta, vaikutuksista avioerotilanteissa, lasten huollosta ja tapaamisista sopimisesta sekä turvallisuusriskin arvioinnista näissä tilanteissa. Koulutuksessa tulisi ottaa huomioon asiakkaiden erilaiset kulttuuriset taustat.

9. Luodaan selkeä toimintamalli lastenvalvojille väkivallan tunnistamiseen, puheeksi ottamiseen, puuttumiseen ja huomioimiseen. Työntekijöillä tulee olla tietoa, mihin asiakasperhe ohjataan tuen piiriin.
10. Sosiaalihuollon lainsäädännön uudistuksessa lisätään lakiin säännökset kunnan velvollisuudesta järjestää tukea ja valvontaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa tarkoitettuihin lapsen ja vanhemman välisiin tapaamisiin.
11. Tietoa miehille kohdennetusti erosta - mitä pitäisi tehdä, mihin olla yhteydessä, miten asiat kulkevat ja mistä saisi keskustelutukea niiden tunteiden läpikäymiseen, mitä ero heissä aiheuttaa.
12. Tapaamispaikkojen työntekijöille annetaan koulutusta väkivallan puheeksi ottamisesta, ohjaamisesta muihin palveluihin, kuten väkivallan katkaisuojelmiin ja akuutista tuesta.
13. Tarkennetaan lastensuojelun toimintavelvoitetta ja sen soveltamista tilanteissa, joissa epäily lastensuojelun tarpeesta liittyy huoltajien väliseen riitaan lapsen huollosta ja tapaamisista.
14. Kehitetään lainsäädäntöä moniammatilliseen työskentelyyn.
15. Kehitetään toimintamalleja viranomaisyhteistyön koordinoimiseksi.
16. Lähipiiriä ja omaisia rohkaistaan tekemään lastensuojeluilmoituksia ja rikosilmoituksia poliisille.
17. Laaditaan suositukset medialle, miten perhesurmista ja oman lapsen surmista uutisoidaan.
18. Säädetään laki velvoitteesta tehdä määräajoin selvitys lähisuhteessa tapahtuneista henkirikoksista. Selvityksessä kartoitetaan rikokseen johtaneet olosuhteet ja taustalla olleet syyt, mihin toimenpiteisiin on ryhdytty lapsen suojelemiseksi ja mihin toimenpiteisiin olisi voitu ryhtyä lapsen suojelemiseksi.

Lähteet

Antila, Tuomo & Kölhi, Virpi (2006). Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:7. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki.

Browne, Angela & Williams, Kirk R. & Dutton, Donald G. (1999). Homicide Between Intimate Partners. Teoksessa M. Dwayne Smith & Margaret A. Zahn (toim.). *Studying and Preventing Homicide. Issues and Challenges*. Thousand Oaks: Sage.

Ensi- ja turvakotien liitto ry. Vuosikertomus 2011.

Flynn, Sandra & Windfuhr, Kirsten & Shawn, Jenny (2009). *Filicide: A Literature Review*. The National Confidential Inquiry into Suicide and Homicide by People with Mental Illness Centre for Suicide Prevention. The University of Manchester.

Hakulinen-Viitanen, Tuovi & Hietanen-Peltola, Marke & Hastrup, Arja & Wallin, Mervi & Pelkonen, Marjaana (2012). Laaja terveystarkastus- ohjeistus äitiys- ja lastenneuvola toimintaan sekä kouluterveydenhuoltoon. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos. Opas 22/2012 Helsinki.

HE 106/2009. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ampuma-aselain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta sekä kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen ampuma-aseiden, niiden osien ja komponenttien sekä ampumatarvikkeiden laittoman valmistuksen ja kaupan torjumista koskevan lisäpöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi lisäpöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta.

HE 225/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi lastensuojelulain, vankeuslain 4 ja 20 luvun sekä tutkintavankeuslain 2 luvun 5 §:n muuttamisesta.

HE 78/2010. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta.

Hiitola, Johanna & Heinonen, Hanna (2009). Huostaanotto ja oikeudellinen päätöksenteko. Hallinto-oikeuksien ratkaisut huostaanottoasioissa 2008. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 46/2009. Helsinki 2009.

HS 21.7.2012. Isälle pitkä vankeustuomio Hakunilan perhesurmasta.

Juhola, Hanna (2008). *Selvitysprosessi huoltoriidassa*—käsikirja. Ylä-Pirkanmaan lastensuojelun kehittämishanke.

Kauppi, Anne & Kumpulainen, Kirsi & Karkola, Kari & Vanamo, Tuija & Merikanto, Juhani (2010). Maternal and Paternal Filicides: A Retrospective Review of Filicides in Finland. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*. 38:2:229-238.

Lastensuojelunkäsikirja 12.4.2012. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/Lastensuojelu/>.
Luettu 1.8.2012.

Lehti, Martti (2011). Henkirikoskatsaus 2010. OPTL:n verkkokatsauksia 17/2011. Helsinki.

Lehti, Martti (2012). Henkirikoskatsaus 2011 Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Verkkokatsauksia 23/2012.
<http://www.optula.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURIappType=BlobServer&SSURIcontainer=Default&SSURIsession=false&blobkey=id&blobheadername1=inline; filename=23 henkirikoskatsaus 2011.pdf&SSURIsscontext=Satellite Server&blobwhere=1324303369204&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf>. Luettu 20.6.2012.

Lehti, Martti & Kääriäinen, Juha & Kivivuori, Janne (2012). The Declining Number of Child Homicides in Finland, 1960-2009. *Homicides studies* 2012 16:3.
<http://hsx.sagepub.com/content/16/1/3>. Luettu 1.3.2012.

Piispa, Minna & Tuominen, Mia & Ewalds, Helena (2012). MARAK - kokemuksia parisuhdeväkivallan riskiarvioinnin menetelmän kokeilusta Suomessa. *Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos, Raportti 10/2012*. Helsinki.

Robinson, Amanda (2004). Domestic Violence MARACs for very high-risk victims in Cardiff, Wales: A process and outcome evaluation. School of Social Sciences. Cardiff University.

Sisäasianministeriön julkaisu 27/2011. Aseturvallisuuden kehitysnäkymät Suomessa. Esiselvitys.

Sisäasiainministeriö 109:00/2008. Ampuma-aselainsäädännön uudistushanke.

Socialstyrelsen (2012). Barn som avlidit med anledning av brott. Dödsfallsutredningar 2010-2011.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2009/20. Neuvolatoiminta, koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä ehkäisevä suun terveydenhuolto. Asetuksen (380/2009) perustelut ja soveltamisohjeet. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2009.

Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2010:5. Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisen ohjelma. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:5. Helsinki: Yliopistopaino.

Tuloksellisuustarkastus Lastensuojelu. Valtiotalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 6/2012. Helsinki 2012.

Valtioneuvoston asetus 380/2009 neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä ehkäisevästä suun terveydenhuollosta.

Vanamo, Tuija & Kauppi, Anne & Karkola, Kari & Merikanto, Juhani & Räsänen, Eila (2001). Intra-familial child homicide in Finland 1970-1994: incidence, causes of death and demographic characteristics. *Forensic Science International* 117 (2001) 199-204.

Liite 1: Pöytäkirja (id7741694) Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmän kokous
17.1.2012

OTE

Sisäisen turvallisuuden ministeriryhmä

Aika 17.1.2012 klo 13.00-14.00

Paikka Sisäasiainministeriö, Kirkkokatu 12, kokoushuone 230

Jäsenet

Nimi	Läsnä	Poissa
Sisäasiainministeri Päivi Räsänen, pj.	x	
Peruspalveluministeri Maria Guzenina-Richardson		x
sij. erityisavustaja Martta October	x	
Kehitysministeri Heidi Hautala		x
sij. erityisavustaja Aino Pennanen	x	
Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson		x
sij. erityisavustaja Robin Harms	x	
Maa- ja metsätalousministeri Jari Koskinen		x
sij. erityisavustaja Tiina Ryttilä	x	
Liikenneministeri Merja Kyllönen		x
sij. erityisavustaja Sauli Hievanen	x	
Eurooppa- ja ulkomaankauppaministeri Alexander Stubb		x
Ulkoministeri Erkki Tuomioja	x	
Valtiosihteeri Pertti Torstila		x
Kansliapäällikkö Tiina Astola	x	
Kansliapäällikkö Harri Pursiainen		x
Kansliapäällikkö Ritva Viljanen	x	
Kansliapäällikkö Kari Välimäki	x	
Päällikkö Tarja Mankkinen, sihteeri	x	
Tutkija Venla Salmi, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, asiantuntija kohta 2	x	
Erikoistutkija Martti Lehti, Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, asiantuntija kohta 2	x	

2

Väkivalta ja perhesurmat Suomessa

Tutkija Venla Salmi piti esityksen väkivaltatilanteesta Suomessa mukaan lukien perhesurmat. Esitys on liitteenä.

Sisäisen turvallisuuden sihteeristö päällikkö Tarja Mankkinen esitteli ehdotuksen koskien viimeaikaisten perhesurmien taustatietojen keräämistä jatkotoimenpiteiden valmistelua varten.

Käytiin keskustelu esitysten pohjalta.

Keskustelussa todettiin mm. seuraavaa. Henkirikoksissa edelleen yleisin käytetty ase on teräase. Noin 17% henkirikoksista tehdään ampuma-aseella. Käytetyistä aseista noin puolet on laittomia. Perhesurmat eroavat keskimääräisestä henkirikoksesta mm. siinä, että niissä päihteiden osuus on vähäisempi. Vainon kriminalisoimista koskeva hanke on käynnissä oikeusministeriössä.

Päätös:

Päätettiin, että perhesurmia koskevat taustatiedot kerätään vuodesta 2003 lähtien. Tarkasteluun otetaan myös lapsensurmat.

Päätettiin, että selvityksen määräaika on 15.8.2012.

Päätettiin, että selvityksen toteuttaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämisyksikkö yhdessä lähisuhde- ja perheväkivallan vähentämisen virkamiesverkoston sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ja Poliisiammattikorkeakoulun tutkimusyksikön kanssa. Selvitystyötä ohjaa sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjausryhmä. Selvitys käsitellään valmistumisen jälkeen sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä, joka päättää mahdollisista jatkotoimista.

Sisäisen turvallisuuden ohjelman ohjausryhmä hyväksyy ennen työn käynnistämistä selvityksen toteuttamissuunnitelman. Selvityksen vaatimista resursseista

päätetään sisäasiainministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja oikeusministeriön yhteistyönä.

Puheenjohtaja

Päivi Räsänen

Sihteeri

Tarja Mankkinen

Liitteet

Väkivallan kokonaiskuva ja perhesurmat Suomessa, powerpoint esitys
Viimeaikaisten perhesurmien taustojen selvittäminen toimenpiteiden valmistelun tueksi, tehtäväksiänto.

Jakelu

Sisäasiainministeri Päivi Räsänen
Maa- ja metsätalousministeri Jari Koskinen,
Eurooppa- ja ulkomaanministeri Alexander Stubb
Peruspalveluministeri Maria Guzenina-Richardson
Ulkoasiainministeri Erkki Tuomioja
Kehitysministeri Heidi Hautala
Liikenneministeri Merja Kyllönen
Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson